

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

2018/2022

**MODEL REALIZACJI WIELOLETNIEGO PROJEKTU
EDUKACYJNEGO/PROJEKTU Z KOMPONENTEM
EDUKACYJNYM PRZYGOTOWANY W OPARCIU O
DOŚWIADCZENIA Z PRZEPROWADZENIA
INICJATYWY POWR.03.01.00-00-U203/17**

Projekt „Kryminalne zagadki Olsztyna. Podniesienie kompetencji społecznych, poznawczych i komunikacyjnych dzieci szkół podstawowych województwa warmińsko-mazurskiego poprzez edurozrywkę/eduzabawę” (POWR.03.01.00-00-U203/17)

Autor: Szymon Buczyński

Abstrakt

W ramach wieloletnich ram budżetowych UE na lata 2014-2020 program Po WER, wykorzystujący środki z Europejskiego Funduszu Społecznego, koncentrował się na wsparciu w obszarach zatrudnienia, włączenia społecznego, edukacji, zdrowia oraz dobrego zarządzania. Dofinansowaniem w zakresie III z VI osi priorytetowych objęto także szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju. Dążono do uruchomienia pozytywnych zmian w przestrzeni społecznej, gospodarczo-ekonomicznej, firmach, instytucjach publicznych, uczelniach oraz relacjach społecznych i biznesowych.

Celem modelu jest omówienie budowania kapitału indywidualnego i instytucjonalnego, agregacji dorobku oraz doświadczenia, tworzenia wysp doskonałości badawczej w obszarze HS5 uwzględniając regionalne uwarunkowania aplikacyjne, w oparciu o fundusze unijne. Działanie takie uzupełniać może pozyskiwanie dofinansowania w ramach działalności krajowych agencji wykonawczych i innych podmiotów wspierających badania podstawowe oraz stosowane. Analizy przeprowadzono w ramach projektu „Kryminalne zagadki Olsztyna. Podniesienie kompetencji społecznych, poznawczych i komunikacyjnych dzieci szkół podstawowych województwa warmińsko-mazurskiego poprzez edurozrywkę/eduzabawę” (POWR.03.01.00-00-U203/17), współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	2
1. Europejska spójność gospodarczo-społeczna z perspektywy szkolnictwa wyższego	5
2. EFS a europejska kultura grantowa	9
3. Niestandardowi odbiorcy szkolnictwa wyższego	12
4. Kształtowanie kompetencji kluczowych w ramach projektu KZO	15
5. Szczególne ryzyka związane z realizacją programów wieloletnich	17
5.1. Agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę a projekt KZO	17
5.2. Zagrożenie pandemiczne z perspektywy organizacyjnej i ekonomicznej	21
5.3. Nadzwyczajna zmiana okoliczności w kontekście wieloletnich zobowiązań projektowych	23
Uwagi końcowe	25

Wprowadzenie¹

Na potrzebę niniejszego opracowania projekt zdefiniowano, jako zbiór połączonych logicznie działań określonego aktora zmierzających do osiągnięcia wyraźnie określonego celu/celów² w wyznaczonym przedziale czasowym i w oparciu o zaakceptowany kosztorys³. Ich zbiór tworzy program grantowy w ramach, którego przyjęto określone założenia⁴. Dotyczyć mogą one zarówno realizacji wskazanych zamierzeń (m.in. narzuconych/wypracowanych wskaźników), jak i odnosić się do przyjętych standardów ocennych (taki model absorpcyjny często towarzyszy badaniom podstawowym). Termin ten w ujęciu wąskim może być utożsamiany z działalnością analityczno-badawczą. W ujęciu szerszym o projekcie nie można mówić w oderwaniu od potencjału ludzkiego i organizacyjnego wnioskodawcy (projekt, jako metodyka realizacji zadania przez wskazany zespół). Z perspektywy prakseologicznej szczególnie nacisk kładzie się na postępowanie zgodne z ustalonym planem (odpowiadającym złożoności działań z uwzględnieniem wewnętrznego podziału pracy i odpowiedzialności) oraz zastosowanie właściwych metod. Akcent położyć można także na niepowtarzalności zadań i ich wyodrębnieniu z działań rutynowych aktora⁵. Ponadto udokumentowany potencjał absorpcyjny, w świetle obserwowanych zmian w szkolnictwie wyższym i nauce, stanowi istotny element oceny indywidualnej i instytucjonalnej⁶. W literaturze tematu wskazuje się, że brak zdolności do pozyskiwania zewnętrznego, konkursowego finansowania dla prowadzonych badań stanowi istotny negatywny prognostyk dla dalszego rozwoju naukowego ze szczególnym uwzględnieniem publikowania wyników analiz w renomowanych czasopismach i wydawnictwach⁷.

¹ Szymon Buczyński (0000-0003-4050-4345) jest wiodącym autorem wniosku grantowego inicjatywy POWR 03.01.00-00-U203/17. W ramach projektu pełnił rolę koordynatora, wykonawcy i trenera. Kontakt: szymon.buczynski@uwm.edu.pl.

² W omawianym przykładzie wnioskodawca realizujący inicjatywę POWR 03.01.00-00-U203/17 (KZO) zobowiązał się do osiągnięcia 5 wskaźników rezultatu, odnoszących się do podniesienia poszczególnych kompetencji szczegółowych i ich kumulatywnego wzrostu w ramach projektu (sukces mierzony był podniesieniem wszystkich premiowanych kompetencji przez konkretnego beneficjenta). Umożliwiają one monitorowanie zmiany w ramach projektu poprzez konfrontację z wartością wyjściową. Udokumentowanie takiego wzrostu często utożsamiane jest z sukcesem inicjatywy. Osiągnięcie tych efektów zostało logicznie powiązane przez autora wniosku z 20 wskaźnikami produktu. Ponadto kierownik projektu wraz z zespołem może wyznaczyć sobie dodatkowe priorytety, niesprzeczne z założeniami inicjatywy i celami programu. Działanie takie może wzmocnić m.in. segment naukowy wydarzenia.

³ Kryterium czasu i budżetu/kosztorysu coraz częściej przedstawiane jest w formie harmonogramu finansowo-rzeczowego. Produkty, zwłaszcza w przypadku badań podstawowych, stanowią głównie formę upowszechniania rezultatów inicjatywy. Mogą one być także istotnym nośnikiem trwałości projektu.

⁴ O projekcie można mówić w kontekście zadania inwestycyjnego, operacyjnego czy publicznego. Stanowiąc on może rozwiązanie racjonalizatorskie lub nowatorskie. Tak postrzegana inicjatywa może być definiowana, jako założenie kompleksowe, na które składają się opracowania stadialne, modele, dokumentacja rozwiązań użytkowych czy efekty rzeczowe. Por. A. Stabryła, *Zarządzanie projektami ekonomicznymi i organizacyjnymi*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 31.

⁵ W przypadku KZO mówimy o działaniach edukacyjno-formacyjnych skierowanych do niestandardowej dla wnioskodawcy grupy odbiorców w oparciu o dostosowany do tego zamierzenia paradygmat edukacyjny. Por. M. Trocki, B. Grucza, K. Ogonek, *Zarządzanie projektami*, PWE, Warszawa 2003.

⁶ Jak wskazywało ministerstwo nadrzędnym celem wprowadzanej reformy jest wzmocnienie znaczenia wyników badań prowadzonych w Polsce w światowej nauce. Zmiana taka jest trudna do osiągnięcia wyłącznie w oparciu o nawet najrozsądniej wydawaną budżetową subwencję.

⁷ Projekt można przedstawić, jako zbiór działań wyróżniających się złożonymi zależnościami, zmierzających do osiągnięcia określonego celu (rezultatu/produktu/usługi) w zaplanowanych ramach czasowych. Por. T. Hoffmann, *Komunikacja w projektach unijnych*, „Media i Społeczeństwo” 2020, nr 12, s. 143 – 157.

Realizacja projektu finansowanego czy współfinansowanego (wymagającego zgromadzenia wkładu własnego w wymaganej wysokości i ustalonej formie) ze środków unijnych to stadialny proces, którego końcowy sukces opiera się silnie zmotywowanym, przekonanym o słuszności podejmowanych działań zespole. Rozpoczyna go komponent utworzenia zespołu i przygotowania wniosku, po nim następuje opcjonalna, ale często wieloetapowa faza negocjacji. Uzgodniony i zaakceptowany przez strony projekt pozwala na sformułowanie umowy i przesłanie finansowania zgodnie z harmonogramem rzeczowo-finansowym. Wykonywaniu wszystkich działań powinien towarzyszyć stały monitoring. Inicjatywę kończy ewaluacja obejmująca nie tylko dotrzymanie wskaźników produktu i rezultatu, ale także innych warunków objętych uzgodnionym wnioskiem oraz umową projektową. Właściwa archiwizacja materiałów grantowych przygotowuje wnioskodawcę na obowiązkowy czy fakultatywny audyt oraz ewentualną kontrolę Grantodawcy⁸.

Konkurs POWR.03.01.00-IP.08-00-UMO/17 dotyczył projektów wypełniających kryteria formalne programu „Uniwersytet Młodego Odkrywcy”⁹ związanych z rozwojem oferty uczelni w zakresie tzw. trzeciej misji¹⁰. W literaturze tematu wskazuje się, że istotą zmiany w sposobie myślenia o trzeciej misji uniwersytetu¹¹ jest przygotowanie oferty (programów kształcenia, działań dydaktycznych, kursów czy szkoleń) dla różnych grup interesariuszy, także tych, których można by zaliczyć do niestandardowych odbiorców szkolnictwa wyższego. Tę pozorną niestandardowość, związaną z otwarciem na szersze grupy społeczne, należy skonfrontować z rolą cywilizacyjnotwórczą i kulturotwórczą uczelni, tak istotną m.in. w kontekście regionalnych doświadczeń z systemami totalitarnymi. Oczywiście tak postrzegana misyjność uczelni, nierozzerwalnie związana z celem jej powołania, pętana jest czynnikami ekonomicznymi czy politycznymi. Nie bez znaczenia są także wewnętrzne uwarunkowania związane z modelem kierowania instytucją i spojrzeniem strategicznym na jej funkcjonowanie¹². W tym kontekście istotne może być otwarcie uczelni wyższej na budowanie

⁸ W literaturze tematu wskazuje się, że w fazie przygotowania projektu wyodrębnić można etap rozpoznania stanu faktycznego (dla przykładu wnioski PO WER wymagają drobiazgowego opisu stwierdzonych deficytów) czy okres konceptualizacji. Autor stoi na stanowisku, że wydarzenia te są organicznie wpisane w fazę przygotowawczą, natomiast wyodrębnienie w ramach wnioskodawcy zespołu powołanego w celu przygotowania, realizacji i ewaluacji projektu oraz spełnienie wymogu partnerstwa, zwłaszcza w przypadku działań realizowanych przez uczelnie wyższe, jest wydarzeniem w perspektywie całej inicjatywy niebagatelnym. Stanowi ono tym samym *sui generis* fazę cyklu życia projektu. Kryterium wyróżniającym projekty unijne od innych może być nie tylko źródło finansowania, ale także reguły realizacji/wdrożenia, obowiązki ewaluacyjne czy szerzej unijna metodyka zarządzania cyklem projektu. Por. A. Karvounis, *The insider. A Project Manager's Approach to the European Programmes 2014-2020*, CreateSpace Independent Publishing Platform 2015.

⁹ Działanie 3.1 Kompetencje w szkolnictwie wyższym. Oś III Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju. Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020.

¹⁰ Tak rozumiana trzecia misja (współzależnościach między uczelnią, państwem i rynkiem), wyodrębniona z zadań dydaktycznych (pierwsza misja) i działalności naukowo-badawczej (druga misja), ma jeszcze silniej wiązać ośrodek z jego szeroko rozumianym otoczeniem społeczno-kulturowym i zwiększać zaangażowanie instytucji akademickich w procesy rozwoju pozanaukowego na poziomie ekonomicznym, cywilizacyjnym, moralnym czy etycznym. Uczelnia wyższa, bez względu na typ, nie stanowi enklawy wyjętej z społeczeństwa, lecz jest jedną z jego kluczowych instytucji, których zadaniem jest nie tylko poszerzanie i transmisja wiedzy, a także odgrywanie roli kulturotwórczej.

¹¹ Por. C. Limoges, P. Scott, S. Schwartzman, H. Nowotny, M. Gibbons, *The new production of knowledge: The dynamics of science and research in contemporary societies. The New Production of Knowledge*, SAGE Publications Ltd, 1994.

¹² W swoim najbardziej podstawowym wymiarze otwarcie na otoczenie społeczno-kulturowe może być rozumiane, jako dostosowywanie oferty edukacyjnej uczelni do zmiennych uwarunkowań rynku pracy oraz tworzenie wieloletnich strategii dążących do uchwycenia takich tendencji na odpowiednio wczesnym etapie. Niektórzy regulatorzy wprowadzają wręcz obowiązek przedstawienia kandydatowi zamierzającemu rozpocząć

i rozwijanie relacji uczelni z organizacjami trzeciego sektora. Tak definiowany aktor staje się czynnikiem wspomagającym rozwój społeczeństwa obywatelskiego (budowanie kapitału społecznego). Ustawodawca zarówno krajowy jak i ponadnarodowy¹³ może przyspieszać i ukierunkowywać zmiany w polityce wewnętrznej uczelni m.in. poprzez implementację kryteriów ewaluacyjnych¹⁴. Ustawa z 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce w dziale VI odnosi się do działania określonego, jako ewaluacja¹⁵ jakości kształcenia, ewaluacja szkół doktorskich oraz ewaluacja jakości działalności naukowej (zapewnienie i podnoszenie jakości działalności naukowej). Abstrahując od skoncentrowania ustawodawcy na ocenie¹⁶, która co do zasady stanowi jedynie element ewaluacji¹⁷, niedookreślenia definicyjnego¹⁸ czy pominięcia rozważań metodycznych, wskazać należy, że przy przeprowadzaniu oceny programowej¹⁹ brana jest pod uwagę współpraca z otoczeniem

ścieżkę kształcenia prognozy dotyczącej możliwości absorpcyjnych rynku i kształtowania się wynagrodzenia. W takim niezwykle wąskim ujęciu, utożsamiającym trzecia misję z kształtowaniem relacji z otoczeniem rynkowym, kryteria otwarcia uczelni wyznaczają wskaźniki finansowe a decydującym miernikiem sukcesy staje się zysk ekonomiczny.

¹³ Państwu w trójkącie koordynacji odnoszącym się do polityki naukowej, opisując relacje między wierzchołkami przypisać można rolę nadzorczą lub koordynującą. Podkreślić jednocześnie należy, że budowanie gospodarki opartej na wiedzy wymaga kreowania relacji wielokierunkowych w systemie otwarcia uczelni na otoczenie gospodarcze. Por. B. Clark, *The higher education system. Academic Organization in Cross-National Perspective*, University of California Press, Berkeley 1983. B. Jongbloed, *Marketisation in Higher Education, Clark's Triangle and the Essential Ingredients of Markets*, „Higher Education Quarterly” 2003, nr 2, s. 110–135.

¹⁴ W literaturze tematu reprezentowany jest pogląd wskazujący, że relacji nadzorcze w sprzyjających warunkach ekonomicznych, społecznych czy politycznych naturalnie ewoluują w postawę nieinterwencyjną, pozwalającą na organiczne ukształtowanie powiązań między państwem, uczelnią i rynkiem. Ta tzw. potrójna helisa relacyjna, przy zachowaniu szerokiej autonomii stron, prowadzi do wytworzenia wielostronnie korzystnych związków. H. Etzkowitz, L. Leydesdorff, *The dynamics of innovation: from National Systems and „Mode 2” to a Triple Helix of university–industry–government relations*, „Research Policy” 2000, nr 29, s. 109–123.

¹⁵ W literaturze diagnostycznej działaniom parametrycznym, oceniającym, akredytacyjnym czy kategoryzacyjnym nie przypisuje się bezpośrednio funkcji dialogicznej czy uspołeczniającej (koncepcja badań zaangażowanych). Pomiar utożsamiany jest najczęściej z pierwszą falą metodyki badań ewaluacyjnych (ewolucja podejścia ewaluacyjnego w stronę rozpoznania wartości procesu w pełnym kontekście społecznym). Konceptje redukcjonistyczne sprowadzają ewaluacje do oceny, monitoringu czy wręcz kontroli i nadzoru. Por. E. G. Guba, Y. S. Lincoln, *Fourth Generation Evaluation*, SAGE Publications Ltd., London 1989.

¹⁶ Takie położenie akcentu na kontrolną funkcję ewaluacji *a priori* zdaje się niweczyć jej niezaprzeczalny potencjał formujący, motywujący, uspołeczniający czy animacyjny. Błędy te występują, więc mimo zgodności proceduralnej. Cześć autorów wskazuje wręcz, że tak rozumiana ewaluacja przekształca się w jej własną antytezę i otwiera kolejną generację ewolucji koncepcji, zmierzającą w stronę pozornych funkcji pomiarowych, nieprzyczyniających się do realizacji wyznaczonych, istotnych społecznie celów. Takie odejście od prorozwojowego charakteru ewaluacji uwidacznia się także w innej działalności oświatowej, przyjmując, że samoistnym, wystarczającym czynnikiem wzrostu ma być sam pomiar. W tym kontekście możemy odwoływać się wyłącznie kontroli czy parametryzacji. Natomiast realnym zagrożeniem jest ukierunkowanie ograniczonych zasobów na osiąganie fikcyjnych celów. Przykładem może być sztuczne budowanie rangi czasopisma nie poprzez wzrost jego znaczenia środowiskowego czy realnej międzynarodowej rozpoznawalności, lecz skoncentrowanie się na doskonalszym wpisaniu się w narzucony klucz.

¹⁷ Na poziomie wykładni legalnej wyraźnie odróżniono ocenę instytucjonalną i przypisane do niej kryteria od zindywidualizowanej działalności naukowej. Wskazano, że ewaluacja w tym kształcie nie umożliwia drobiazgowej, recenzenckiej, kompletnej oceny jakości badań naukowych, prac rozwojowych czy osiągnięć artystycznych poszczególnych naukowców.

¹⁸ Także w literaturze tematu pojęcie ewaluacji bywa błędnie używane, jako synonim innych działań o naturze diagnostycznej.

¹⁹ Zgodnie z przyjętymi przez ustawodawcę założeniami tak rozumiana ewaluacja kończy się wydaniem oceny pozytywnej albo negatywnej. Ponadto ten ostatni wynik odnoszący się do jakości kształcenia na określonym kierunku studiów wiąże się z zaprzestaniem prowadzenia kształcenia na tym kierunku.

społeczno-gospodarczym. Zdecydowano się, zatem umieścić tak zdefiniowany obszar trzej misji uczelni wśród płaszczyzn mających podlegać ocenie²⁰.

1. Europejska spójność gospodarczo-społeczna z perspektywy szkolnictwa wyższego

Ustrojodawca europejski w art. 174 traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE) wskazał, że w celu wzmocnienia spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej dążyć należy do zmniejszenia zróżnicowania poziomów rozwoju poszczególnych regionów. Istotnym instrumentem ułatwiającym osiągnięcie tego celu były fundusze strukturalne i inwestycyjne na lata 2014-2020²¹, których ogólny budżet wyniósł 454 mld EUR (w tym 82,5 mld EUR dla Polski, z czego 76,8 mld EUR przeznaczono na realizację przedsięwzięć inwestycyjnych w ramach programów operacyjnych)²². To najważniejsze wówczas narzędzie unijnej polityki inwestycyjnej przyczynić się miało do osiągnięcia celów rozwojowych tej organizacji ponadnarodowej, w tym służyć miało ułatwieniu finansowania badań i innowacji²³. Pogłębienie i wzmocnienie kooperacji w ramach rynku wewnętrznego oraz tworzenie innowacyjnej i konkurencyjnej bazy przemysłowej nie mogło się odbyć także bez inwestycji w zdolności badawcze instytucji szkolnictwa wyższego państw członkowskich. Tak rozumiana wieloletnia strategia zaangażowania w sektor wynikała z celów rozwojowych UE określonych dla tej perspektywy w dokumencie Europa 2020, przekładanych na działania krajowe zgodnie z umowami partnerskimi. Umowy te wskazują m.in. zakres wsparcia ze środków europejskich w poszczególnych obszarach tematycznych, liczbę programów, sposób podziału wspieranych obszarów tematycznych pomiędzy programy krajowe i regionalne czy formy uzupełniania się polityk europejskich. Nie można zapomnieć, że Strategia Europa 2020 projektowana była w okresie ogólnoświatowego kryzysu gospodarczego na rynkach finansowych i bankowych, musiała stanowić odpowiedź również na te temporalne blokady rozwojowe oraz stymulować powrót poszczególnych państw członkowskich jak i całości współdzielonego rynku na ścieżkę wzrostu. Autorzy tego dokumentu, zauważając niekwestionowane wady europejskiego modelu wzrostu²⁴, starali się uderzać w przyczyny różnych form wykluczenia, tym samym stymulując inkluzję społeczną. Jednocześnie tak stymulowany wzrost gospodarczy miał być nie tylko

²⁰ W ramach ewaluacji jakości kształcenia odnośnie oceny programowej wskazano także programy studiów i standardy kształcenia, kadre dydaktyczna i naukową, infrastrukturę wykorzystywaną do realizacji programów studiów, umiędzynarodowienie oraz wsparcie studentów w procesie uczenia się.

²¹ Na zasadach ogólnych projekty z perspektywy 2014-2020 mogą być rozliczane do końca 2023 r. Ze względu na nadzwyczajną zmianę stosunków spowodowaną pandemią zakaźnej choroby COVID-19 wywołanej przez koronawirusa SARS-CoV-2 okres realizacji projektu KZO był dwukrotnie wydłużony. Projekt został ostatecznie zakończony 31 lipca 2022 r.

²² Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, *Programowanie Perspektywy Finansowej 2014–2020 – Umowa Partnerstwa*. Warszawa 2013, s. 94.

²³ W ramach inteligentnych celów rozwoju UE wskazywano także m.in. poprawę konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw czy wzmocnienie jednolitego rynku cyfrowego.

²⁴ Autorzy strategii wskazali 5 podstawowych, komplementarnych i jednocześnie ambitnych celów odnoszących się do zatrudnienia osób w wieku 20-64 lat ($\leq 75\%$), inwestycji w badania i rozwój ($\leq 3\%$ PKB Unii), ograniczenia emisji gazów cieplarnianych o min. 20% w stosunku do poziomu bazowego z 1990 r., wykorzystywania min. 20% energii ze źródeł odnawialnych, wzrostu efektywności energetycznej o 20% (stymulowania przejścia na gospodarkę niskoemisyjną), ograniczenia uczniów przedwcześnie kończących naukę do poziomu poniżej 10% czy wyższego wykształcenia u min. 40% osób w wieku 30-34 lata. Ostatni cel odnosił się do zmniejszenia liczby osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym, o co najmniej 20 mln.

zrównoważony, sprzyjający włączeniu społecznemu, ograniczający ubóstwo i stymulujący zatrudnienie, ale także cechować miał się przymiotem inteligencji, czyli oparciu działań o efektywne inwestycje w edukację, badania naukowe i innowacje. Na tworzenie i wspieranie systemów sprzyjających rozwojowi, innowacjom, pracom badawczo-naukowym i przedsiębiorczości przeznaczono w ramach omawianej perspektywy 30% wszystkich środków. Poza pierwszy raz tak wyraźnie wskazanym celem związanym z rzeczywistym ograniczeniem emisyjności gospodarki²⁵, skoncentrowano się także na rozwoju ważnych, m.in. z perspektywy wspierania konkurencyjności, technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT)²⁶. Dofinansowano nie tylko tworzenie jednolitego rynku cyfrowego, z którego potencjałem

²⁵ S. Buczyński, *Europejski system handlu uprawnieniami do emisji - wybrane zagadnienia*, [w:] W. Pływaczewski, S. Buczyński (red.), *Gospodarka odpadami. Problematyka prawna i ekokryminologiczna*, UWM, Olsztyn 2013, s. 57-75.

²⁶ Konieczność funkcjonowania w warunkach gospodarki globalnej jest jednym z ważnych czynników rozwoju zasobów informacyjnych. Dostęp do danych, umiejętność ich analitycznego przetwarzania, gromadzenia a przede wszystkim racjonalnego użytkowania jest umiejętnością niezbędną w obrocie gospodarczym. Społeczeństwo informacyjne, które coraz wyraźniej urzeczywistnia wizje futurologów jak Alvin Toffler czy Stanisław Lem, opiera się na wymianie i przepływie informacji. To ona, przejmując role tradycyjnie przypisane rolnictwu i przemysłowi, staje się głównym czynnikiem determinującym rozwój w wymiarze społecznym, kulturowym i gospodarczym. Powstała w ten sposób gospodarka oparta na wiedzy może funkcjonować dzięki gromadzonym w bazach danych i skumulowanym w społecznym potencjale intelektualnym zasobie informacji. Wiedza, w swoim wymiarze praktycznym, staje się czynnikiem sprzyjającym osiągnięciu zysku. Pozostając dobrem niematerialnym informacja staje się towarem, który należy traktować na równi z dobrami materialnymi (informacja, jako: zasób ekonomiczny, czynnik wytwórczy, produkt, wyrób, usługa, dobro publiczne). Informacja we współczesnej gospodarce traktowana jest, jako równorzędny czynnik produkcji (rekombinacja czynników wzrostu). Funkcjonowanie w społeczeństwie informacyjnym wymaga zdobywania, gromadzenia, przetwarzania, przechowywania, dystrybuowania i ochrony danych. W projekcie KZO ICT było jedną z podnoszonych kompetencji kluczowych. Por. S. Buczyński, *Działania na zbiorach typu Big Data z perspektywy ochrony praw konsumenta*, [w:] M. Królikowska-Olczak, B. Pachuca-Smulka (red.), *Ochrona konsumenta we współczesnym świecie mediów*, Warszawa 2015, s. 119. S. Buczyński, *Konsument wobec internetowej reklamy behawioralnej*, [w:] M. Królikowska-Olczak, B. Pachuca-Smulka (red.), *Ochrona konsumenta w prawie polskim i Unii Europejskiej*, Warszawa 2013, s. 321.

dotatkowego wzrostu wiążane są duże nadzieje, ale także inwestowano w rozwój produktów i usług²⁷ z zakresu e-administracji²⁸, e-edukacji, e-kultury²⁹ i e-zdrowia³⁰.

W Polsce rozwój kultury projektowej wiązać należy bezsprzecznie z procesem akcesyjnym do Unii Europejskiej. Aktor ten otrzymał wówczas dostęp do wszystkich funduszy europejskich począwszy od perspektywy 2000-2006, w ramach, której dla dziesiątki nowych państw członkowskich przeznaczono 23 mld EUR (z czego 12,8 mld EUR dla Polski). W kolejnej perspektywie (pierwszym pełnym okresie programowania celów unijnych) dla polski przeznaczono niebagatelne, odpowiadające zdefiniowanym potrzebom, brakom oraz wewnętrznym nierównościom i niespójnościom 67,9 mld EUR z ogólnej puli wynoszącej 347 mld EUR. Wielość ścieżek aplikacyjnych i charakterystyka procedur przyznawania środków z funduszy przedakcesyjnych i strukturalnych stały się czynnikami istotnie wpływającymi na aktywność poszczególnych grup potencjalnych beneficjentów³¹. Również dzisiaj, po blisko

²⁷ Działania takie wymagały od państw członkowskich przygotowania ram strategicznych polityki opartych o szybkie, wysokoprzepustowe sieci, magazyny dużej ilości szybkozmiennych danych i metody ich zautomatyzowanej, opartej o sieci neuronowe, analizy. Warto podkreślić, że rozwiązania zaimplementowane w Polsce, mimo trudnych do całkowitego wyeliminowania konfliktów i błędów, generalnie pozytywnie przeszły test wymuszony pandemią zakaźnej choroby COVID-19 wywołanej przez koronawirusa SARS-CoV-2. Por. S. Buczyński, *Działania na zbiorach typu big data z perspektywy rozwoju i ochrony rynku usług zdrowotnych, detekcja white coat crime*, [w:] W. Pływaczewski, A. Dobies (red.), *Przeciwdziałanie patologiom na rynku medycznym i farmaceutycznym*, Warszawa : C.H. Beck 2019, s. 143-168.

²⁸ Por. S. Buczyński, *Działania na zbiorach typu big data z perspektywy ochrony bezpieczeństwa publicznego*, [w:] W. Pływaczewski, B. Gadecki (red.), *Taktyczno – techniczne aspekty przeciwdziałania przestępczości*, Warszawa 2018, s. 267. S. Buczyński, *Wykorzystanie modeli eksploracji danych i odkrywania wiedzy w działalności bankowej*, [w:] P. Chlebowicz (red.), *Zagrożenia w sektorze bankowym*, Olsztyn 2013, s. 39. A. Banaszkiwicz, S. Buczyński, *Rynki internetowe. Definicja zjawiska i ocena skali zagrożeń*, [w:] W. Pływaczewski, P. Chlebowicz (red.), *Nielegalne rynki. Geneza, skala zjawiska oraz możliwości przeciwdziałania*, Olsztyn 2012, s. 207.

²⁹ S. Buczyński, *Ochrona dziedzictwa kulturowego a działania na dużych szybkozmiennych zbiorach danych – perspektywa kryminologiczna*, „Studia Prawnoustrojowe” 2020, nr 43, s. 5. S. Buczyński, *Kultura pogranicza, pogranicze kultur. Ochrona zasobu dziedzictwa w świetle rozważań nad ucyfrowieniem nauk*, [w:] M. Duda, S. Buczyński (red.), *Prawnokarne i kryminologiczne aspekty ochrony dziedzictwa kultury pogranicza*, Difin, Warszawa 2021, s. 167-195.

³⁰ Por. S. Buczyński, *Działania na zbiorach typu big data z perspektywy rozwoju i ochrony rynku usług zdrowotnych, detekcja white coat crime*, [w:] W. Pływaczewski, A. Dobies (red.), *Przeciwdziałanie patologiom na rynku medycznym i farmaceutycznym*, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 143-168.

³¹ Podkreślić należy, że szkolnictwo wyższe i nauka wcześniej wkroczyły na drogę budowania indywidualnych i instytucjonalnych projektowych kapitałów absorpcyjnych m.in. dzięki działalności Komitetu Badań Naukowych. Ten naczelny organ administracji rządowej powołany do życia ustawą z 12 stycznia 1991 roku nawet kilkadziesiąt procent środków budżetowych przyznawał w formie grantów (oczywiście spierać się można o trafność i rzetelność przyjętych procedur i ich podatność na zjawiska dewiacyjne). Niemalże znaczenie w wyborze tej formy dofinansowania działalności naukowej miały doświadczenia państw o wysokiej kulturze badawczej. Co do zasady system budowany ze świadomością punktów zapalnych, oparty o niezależne recenzje i jasno wyznaczone standardy oceny dorobku i doświadczenia, istotnie ułatwia przezwyciężania barier dostępu oraz wyrównuje szanse. Obecnie, wśród polskich instytucji grantowych ważną rolę odgrywa Narodowe Centrum Nauki (NCN) funkcjonujące od 2010 r. oraz Narodowe Centrum Badań i Rozwoju, ukierunkowane na wspieranie tworzenia nowoczesnych rozwiązań i technologii zwiększających innowacyjność, a tym samym konkurencyjność gospodarki krajowej. Zgodnie z wielowektorowymi danymi gromadzonymi i udostępnianymi przez NCN w roku 2011 w województwie Warmińsko-Mazurskim zakwalifikowano do dofinansowania 43 wnioski na łączną kwotę 13 516 067 zł (bez podziału na grupy nauk, konkursy, panele, jednostki czy typy instytucji). Kwota ta zmniejszyła się istotnie w roku 2013 i 2014 wynosząc odpowiednio 8 290 613 zł i 7 935 887 zł (podkreślić należy, że spadek ten nastąpił bez istotnego zmniejszenia liczby zakwalifikowanych do sfinansowania projektów). Najnowsze dane wskazują, że skumulowane dofinansowania dla projektów realizowanych w województwie wynosiło 20 862 180 zł (30 projektów) w 2021 r. i 33 423 882 (50 projektów) rok później (w chili pozyskiwanych informacji magazyn udostępniony przez NCN agregował dane na dzień 31 marca 2022 r.). Cały omawiany okres to wsparcie dla wnioskodawców z województwa wynoszące 189 993 183 zł (450 projektów). Zgodnie z oczekiwaniami najwyższe dofinansowanie

osiemnastoletnim okresie pełnego uczestnictwa w strukturach europejskich, na rynku koegzystują podmioty profesjonalnie pozyskujące/przygotowujące granty, o wyodrębnionych strukturach organizacyjnych wyspecjalizowanych w przygotowywaniu, realizacji i ewaluacji projektów oraz aktorzy pierwszy raz spotykający się z taką formą pozyskiwania dofinansowania. Definiując europejską kulturę grantową odwołać się można do grup odbiorców takich inicjatyw³². Działania te wyodrębnić można m.in. przywołując wspólne reguły i regulacje³³. Niezależnie³⁴ od tego dającego przewagę, lecz niezamykającego dostępu innym aktorom, przygotowania czy doświadczenia, wszystkie podmioty przygotowujące wnioski przestrzegać muszą wymogów formalnych i merytorycznych odnoszących się do wszystkich aspektów realizacji projektu (zawartych najczęściej w regulaminie programu grantowego) oraz ustaleń umownych. Beneficjent jest także istotnie limitowany własnymi

przyznano wnioskom skierowanym do panelu OPUS w kwocie 116 722 774 zł (156 projektów). W okresie od 2011 r. jedynie 646 728 zł stanowiło dofinansowanie projektów przynależących do panelu HS5 (13 zakwalifikowanych projektów wliczając dofinansowanie pojedynczych działań naukowych), odnoszącego się do prawa, nauki o polityce oraz polityki publicznej (w ramach tego panelu najczęściej kierowane są do oceny projekty kryminologiczne, mieszczące się w podstawowych zainteresowaniach naukowych kierownika i członków zespołu realizującego projekt KZO). Jeszcze mniejsze wsparcie uzyskały wnioski (3 zakwalifikowane do finansowania przez NCN projekty w latach 2011-2022) psychologiczne, pedagogiczne i socjologiczne skierowane do panelu HS6 (człowiek i życie społeczne). Nie wchodząc w Niemieszczące się w tematyce rozdziału rozważania teoretyczne, przypomnieć należy, że kryminologia, zwłaszcza w ujęciu anglosaskim, definiowana jest, jako nauka społeczna, niezwykle bliska silnie sprofilowanym rozważaniom socjologicznym. W tym samym okresie bezsprzecznie największe dofinansowanie uzyskały wnioski z panelu NZ9 (podstawy stosowanych nauk o życiu). Od 2011 r. zakwalifikowano do finansowania wnioski najmłodszych przedstawicieli nauki z województwa w kwocie 18 160 443 zł (138 projektów), niestety jednie 2 z nich odnosiły się do panelu HS5 a jeden z nich realizowany był na Wydziale Humanistycznym (w tym okresie w całym kraju zakwalifikowano do finansowania w panelu HS5 285 projektów). Bez wyróżnienia typów projektów, nie uwzględniając środków na pojedyncze działania naukowe, od 2011 r. w województwie warmińsko-mazurskim zakwalifikowano do sfinansowania jednie 6 projektów przynależących do panelu HS5 na łączną kwotę 526 320 zł (MINIATURA zgodnie z definicją NCN rozumiana jest, jako środki na badania wstępne, które finalnie zaowocować mają przygotowaniem właściwego wniosku o dofinansowanie, wspierani są tym instrumentem badacze, którzy na wcześniejszych etapach budowania dorobku nie otrzymali wsparcia z tej agencji grantowej). Przedstawiona analiza jasno wskazuje, że nie rezygnując z klasycznych procedur konkursowych kryminologów, wykorzystując potencjał empiryczny nierozzerwalnie związany z tą nauką, powinni poszukiwać innych źródeł dofinansowania badań. Doskonałym przykładem tak ukierunkowanego budowania dorobku absorpcyjnego i kapitału zaufania u wspierających jest działalność projektowa olsztyńskich kryminologów.

³² Każda osoba znajdująca się na terytorium państwa członkowskiego, niezależnie od obywatelstwa czy innej przynależności, staje się niemal automatycznie chociażby nieświadomym odbiorcą bezpośrednim lub pośrednim pomocy ze środków strukturalnych.

³³ W literaturze tematu przywołuje się także m.in. liczbę realizowanych inicjatyw, angażowane zasoby finansowe i ludzkie, czy szerokie grono odbiorców wywodzących się z różnych środowisk, reprezentujących podmioty o odmiennych kulturach organizacyjnych. Podstawowym kryterium wyróżniającym projekt europejski pozostaje jednak źródło finansowania lub dofinansowania i zadanie szeroko rozumianego rozwoju państw członkowskich. Por. M. Trocki, B. Gucza (red.), *Zarządzanie projektami europejskimi*, PWE, Warszawa 2007.

³⁴ Wśród nich wyróżnić można obowiązek informacyjny odnoszący się do odbiorców bezpośrednich i pośrednich oraz ogółu społeczeństwa. Obejmuje on także jednostkę kontrolującą i dotyczy kreowania dobrych praktyk w projekcie poprzez wymianę wiedzy między podmiotami uczestniczącymi w inicjatywie. Jak znakomicie obrazuje przykład KZO to zadaniem beneficjenta jest pokierowania działaniami partnerów w taki sposób by terminowo realizować poszczególne zadania. Także w projektach, w których nie dochodzi do istotnych wewnętrznych transferów finansowych na wnioskodawcy spoczywa obowiązek przekazania niezbędnej dokumentacji wszystkim podmiotom zaangażowanym. Zespół KZO przekazał Szkołom Współpracującym nie tylko harmonogramy spotkań, ale także m.in. notatki o projekcie wykorzystywane w ramach rekrutacji skierowane do Młodych Odkrywców i ich opiekunów prawnych, formatkę prasową, czy plakaty i logotypy wraz z szczegółowymi zasadami ich stosowania jak i inne dokumenty systemu identyfikacji wizualnej wynikające z zaimplementowanego planu komunikacji. W ramach wnioskodawcy natomiast, mając na uwadze jego rozbudowaną strukturę organizacyjną, powołano do życia Grupę Sterującą, która włączyła w planowanie strategiczne władze rektorskie uczelni.

założeniami i uzgodnieniami negocjacyjnymi zawartymi w ostatecznej, zatwierdzonej przez strony wersji wniosku. W ten sposób także treść wniosku stanowi płaszczyznę interpretacyjną w przypadku dialogu z Grantodawcą/Instytucją Pośredniczącą w trakcie realizacji zadań projektowych i po ich zakończeniu (ewaluacja i rozliczenie projektu oraz założenia dotyczące trwałości rezultatów).

2. EFS a europejska kultura grantowa

Nadrzędnym celem Europejskiego funduszu Społecznego (EFS) jest walka z bezrobociem, poprawa perspektyw zatrudniania ludzi i ich sytuacji w pracy. Środki przydzielane są za pośrednictwem państw członkowskich i regionów reprezentowanych przez Instytucje Zarządzające (IZ)³⁵. Zgodnie z nadrzędnymi założeniami Polska przekierowuje fundusze przyznane w ramach EFS w szczególności do osób poszukujących pracy i grup społecznych zagrożonych ubóstwem czy wymagających zdobycia nowych umiejętności oraz osób wchodzących na rynek pracy³⁶. W założeniach działania te wspierają wyrównywanie stopy życiowej poprzez inwestowanie w kapitał ludzki i tym samym przeciwdziałają skutkom niebezpiecznych zjawisk na rynku wspólnotowym i rynkach pracy państw członkowskich. Celem tych działań jest także wspieranie kształcenia odpowiadającego obecnym i prognozowanym wyzwaniom rynku pracy. Zamyśl ten koresponduje z postulatem integracji społeczeństwa, dla której ogniskową mogą być szkoły wyższe oraz placówki rozwojowo-badawcze. Ten fundusz strukturalny wspiera działania adresowane do najbardziej wrażliwych grup (wykluczonych, niepełnosprawnych czy długotrwale bezrobotnych)³⁷. W omawianej perspektywie na cele EFS przeznaczono ponad 80 mld EUR (blisko jedną czwartą wydatków na politykę rozwoju regionalnego), z czego dla Polski przypadło około 13,2 mld EUR.

W ramach perspektywy alokacja środków następowała m.in. przy wykorzystaniu 6 krajowych programów operacyjnych, w tym jednego programu ponadregionalnego (obejmującego swoim zasięgiem 5 województw Polski wschodniej oraz 16 regionalnych programów operacyjnych)³⁸. PO WER (zastępujący dyskontynuowany Program Operacyjny

³⁵ W celu prawidłowego wydatkowania środków finansowych pochodzących z Europejskiego Funduszu Społecznego, zgodnie z Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. (Dz. U. UE L 347/320 z 20.12.2013) Instytucja Zarządzająca zobowiązana jest zapewnić wdrożenie sprawnego systemu kontroli, który zminimalizuje ryzyko certyfikowania do Komisji Europejskiej wydatków niekwalifikowalnych. W tym celu IZ oraz IP, którym powierzono zadania związane z wdrożeniem Program Operacyjny Wiedza, Edukacja, Rozwój (PO WER), wyposażono w instrumenty kontrolne takie jak weryfikacja wniosków o płatność, kontrola w siedzibie beneficjenta oraz wizyty monitoringowej. Ogólne założenia dotyczące realizacji wizyt monitoringowych zostały zawarte w Wytocznych w zakresie kontroli dla PO WER 2014-2020, opracowanych na podstawie art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 11 lipca 2014 r. o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014-2020 (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r., poz. 217). Instytucje nadzorujące projekty były zobowiązane do przeprowadzenia przynajmniej jednej wizyty monitoringowej w ramach każdego projektu wybranego do kontroli w danym roku obrachunkowym.

³⁶ Polska w omawianej perspektywie podejmowała działania dążące m.in. do zmniejszenia dysproporcji w zakresie zamożności i szans zatrudnienia między poszczególnymi regionami.

³⁷ Innowacje stanowiły dwufunduszowe programy regionalny umożliwiające wsparcie poszczególnych działań projektowych, zgodnie z ich charakterystyką z EFS i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

³⁸ Wśród regionów unijnych zaliczanych w ramach perspektywy do najmniej rozwiniętych (poziom dochodu na mieszkańca niższych niż 75% unijnego PKB per capita) wskazano Estonię, Łotwę, Litwę (bez województwa mazowieckiego), Czechy (bez Pragi, Słowację, Węgry (bez rejonu Kozep), Rumunię (bez Bukaresztu), Bułgarię, Grecję (z nielicznymi wyjątkami), południowe Włochy z Sycylią, Maltę, Portugalię (bez Lizbony i Algarve),

Kapitał Ludzki/PO KL), jedyny krajowy program operacyjny funkcjonujący w ramach EFS, otrzymał 4,4 mld EUR, czyli ok. 34% ogółu funduszy. Ich pozostała część została rozdzielona pomiędzy regionalne programy operacyjne. PO WER uwzględniał stojące przed Europą długofalowe wyzwania związane z globalizacją, rozwojem ekonomicznym, jakością polityk publicznych, zjawiskami demograficznymi, czy inwestycjami w kapitał ludzki. Odnośnie edukacji rozumianej, jako obszar wsparcia Programu wskazano, że wśród priorytetów należy wyróżnić zapewnienie równego dostępu do wysokiej jakości zindywidualizowanego kształcenia. Polska, w okresie przygotowania założeń perspektywy, charakteryzowała się wysokim poziomem uczestnictwa w edukacji na poziomie podstawowym i gimnazjalnym. Wyzwaniem dla systemu oświaty pozostawało jednak zapewnienie jak najwyższej jakości systemu nauczania oraz wsparcie placówek i poszczególnych pedagogów oraz innych specjalistów w pracy z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych, w tym zapewnienie właściwej diagnozy potrzeb i deficytów u jak najmłodszych uczniów. Jednocześnie w tym kontekście przywołać można okresowe międzynarodowe badania przeprowadzane w ramach inicjatywy *Programme for International Student Assessment (PISA)*³⁹. Poza uchwyconą istotną poprawą jakości kształcenia (wyniki z lat 2000-2009) charakteryzowały się one rozłożeniem skupionym wokół wartości przeciętnych. Kolejny z priorytetów w omawianej perspektywie odnosił się do przygotowania uczniów do przyszłego zatrudnienia. W oparciu o analizy obejmujący osoby wchodzące bezpośrednio po zakończeniu edukacji na rynek pracy jak odnoszące się do oczekiwań pracodawców (m.in. badanie PISA 2009 i 2012, OBUT, TIMSS-2011, TEDS-M, IBE) podniesiono zagadnienie kształtowania kompetencji kluczowych. W tym kontekście przez kompetencje kluczowe niezbędne na rynku pracy należy rozumieć wskazane umiejętności spośród katalogu określonego w Zaleceniach Parlamentu Europejskiego i Rady (2006/962/WE z dnia 18 grudnia 2006 r.) w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie. Są to: porozumiewanie się w językach obcych, kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo – techniczne, kompetencje informatyczne, umiejętność uczenia się, kompetencje społeczne, inicjatywność oraz przedsiębiorczość. W ramach tego priorytetu zwrócono także uwagę na nieefektywność systemu doradztwa edukacyjno-zawodowego. Kolejny obszar odnosił się wykorzystania przez wszystkich aktorów funkcjonujących w systemie edukacji innowacyjnych metod wspierania procesu nauczania⁴⁰.

Hiszpanię (bez Estremadury) oraz zachodnią część Wielkiej Brytanii. Warto zauważyć, że województwo mazowieckie, które jako pierwsze w Polsce wyrwało się z grupy regionów najslabiej rozwiniętych samo wewnętrznie jest również istotnie zróżnicowane pod względem poziomu rozwoju.

³⁹ Zaznaczyć należy, że trwa dyskusja zarówno nad metodologicznymi podstawami tego badania kompetencji piętnastoletnich uczniów dla OECD jak i jego wpływem na długookresowe kształtowanie polityki szkolnej w wymiarze regionalnym i globalnym.

⁴⁰ Zespół realizujący projekt KZO ukrył treści edukacyjne i zamaskował tradycyjne, akademickie formy przekazu wiedzy wykorzystując, dostosowaną do wieku bezpośrednich odbiorców, metodykę edukacyjną (*edutainment/playful learning*). Ten ukierunkowany sposób postępowania, czy jak chcą inni paradygmat naukowy, konwencja w ramach gatunków medialnych, zaprogramowane działanie rozrywkowe lub strategia komunikacji służą zwiększeniu atrakcyjności przekazywanych treści łączących intencję edukacyjną z rozrywką. Celem może być także spowodowanie szoku/zmiany w świadomości odbiorcy indukującej odejście od dotychczasowych sądów, działań i postaw (edukacja, jako mechanizm kontroli/inżynierii społecznej). Źródłem zmiany mają być budowane w ramach przekazu ukierunkowane prospołeczne relacje, które, przynajmniej w założeniu twórców metodyki, mają znaleźć swoje odbicie w komunikacji bezpośredniej, zwłaszcza z grupą odniesienia, w ramach sieci bliskich, bezpośrednich. Na gruncie kryminologii emocji analizować można m.in. takie zderzenia wartości, czy towarzyszące im transformacje interakcji społecznych (np. badania jakościowe w paradygmacie krytycznym, interpretowanym lub postmodernistycznym.). Konflikt taki na poziomie emocji i relacji, niemożność potwierdzenia tożsamości zgodnie z przekazywanymi regułami kulturowymi, może powodować dyskomfort czy sprzyjać bardziej destruktywnym postawom. *Edutainment* to także sposób kreowania angażującej odbiorcę

Wyznaczając priorytety na okres 2014-2020 nacisk położono także na wzmocnienie współpracy z przedsiębiorcami, uczelniami i partnerami społecznymi. W tym kontekście za szczególnie istotne uznano wzmocnianie mechanizmów bezpośredniej współpracy szkół zawodowych i pracodawców oraz monitorowania losów absolwentów szkół zawodowych na rynku pracy (diagnozowanie przepływów między efektami kształcenia a rynkiem pracy). Pracodawcy mogli uczestniczyć oraz kształtować te procesy m.in. poprzez wzajemne rozpoznawanie potrzeb oczekiwania i możliwości w zakresie kształcenia umiejętności kwalifikacyjno-zawodowych, włączanie pracodawców i ich organizacji w modernizację oferty kształcenia, wspólne programy nauczania, opracowywanie nowych i modernizację istniejących kwalifikacji, doskonalenie systemu egzaminów zawodowych, wypracowanie mechanizmów zwiększających udział pracodawców w organizacji staży i praktyk dla uczniów oraz opracowywanie programów praktycznej nauki zawodu. Ostatni z priorytetów odnosił się do wyrównywania dostępu do uczenia się przez całe życie dla osób dorosłych, w tym osób o niskich kompetencjach. Niestety badania z tego okresu wyraźnie diagnozowały problem niskiego uczestnictwa dorosłych w efektywnej edukacji zarówno tej formalnej jak i nieformalnej. Ten brak aktywności może być szczególnie, społecznie niebezpieczny w okresach załamania koniunktury rynkowej.

W obrębie obszaru szkolnictwa wyższego, kluczowego z perspektywy działań zespołu realizującego projektu KZO, wśród priorytetowych wyzwań wyróżniono wsparcie dla współpracy uczelni z biznesem, wzmocnianie prozatrudnieniowej roli szkolnictwa wyższego⁴¹, zwiększenie jakości oferowanych usług edukacyjnych i rozwój kompetencji w obszarach kluczowych dla gospodarki, umiędzynarodowienie polskich szkół wyższych, zwiększenie jakości studiów doktoranckich oraz wsparcie zarządzania i rozwój kadr na uczelniach. Dofinansowaniem objęto działania kształtujące zarówno umiejętności poszukiwane i postulowane przez pracodawców nie pomijając istotnych kompetencji miękkich. Kwestia umiędzynarodowienia zarówno w kontekście ofert dydaktycznej, staży jak i upowszechnienia wyników badań ocenia została słusznie, jako kluczowe wyzwanie w kontekście pozycjonowania polskiej nauki. Takie zdefiniowanie priorytetów staje się tym bardziej istotne w świetle przedstawionej regionalnej absorpcji środków w obszarze HS5. Równie ważne jest przygotowywanie kolejnych pokoleń naukowców do podejmowania tak zdefiniowanych wyzwań, wykraczając poza zwykłą odnawialność kadr naukowych⁴². Sukcesowi uczelni

przestrzeni edukacyjnej (interaktywne muzea, centra nauki, naukowe parki tematyczne, tematyczne parki rozrywki, festyny naukowe czy rekonstrukcje wydarzeń historycznych). Doświadczenia wynikające z realizacji projektu KZO będą mogły być m.in. wykorzystywane w ramach działalności edukacyjnej laboratorium kryminalistycznego oraz komponentu kryminalistyczno-kryminologicznego w ramach Centrum Popularyzacji Nauki i Innowacji UWM „Kortosfera” (przedłużenie trwałości rezultatów projektu).

⁴¹ Polska często przywoływane jest w kontekście istotnego wzrostu osób z wykształceniem wyższym. Warto jednak zadać pytanie czy wzrost tego wskaźnika nie wiązał się z obniżeniem poziomu nauczania? Analizy wskazują także na niedostosowanie programów nauczania do potrzeb i wymogów szybko zmieniającego się rynku pracy. Obecnie problem ten jest przynajmniej częściowo maskowany przez utrzymujący się niski poziom bezrobocia. Uczelnie w celu większego dostosowania kompetencji absolwentów do potrzeb rynku pracy powinny przede wszystkim zwiększyć liczbę zajęć praktycznych, obowiązkowych praktyk/staży, jak i zakresu współpracy z przedsiębiorcami w tym zakresie. Odpowiedzią części państw na tak zdefiniowaną rozbieżność pomiędzy ofertą uczelni a wymaganiami rynku jest m.in. obowiązek przedstawiania kandydatom na studia prognozy dotyczącej kierunkowego zatrudnienia czy potencjalnych zarobków. Autonomia w zakresie konstruowania programów uczenia powinna stać się instrumentem stymulującym uwzględnienie potrzeb gospodarki, w tym regionalnych przedsiębiorców/pracodawców, już na poziomie priorytetów rozwojowych.

⁴² Zgodnie z założeniami programy studiów doktorskich powinny rozkładać akcenty tak by uwzględniać wymóg umiędzynarodowienia, postulat interdyscyplinarności oraz potrzebę poprawy współpracy z otoczeniem

sprzyja wykorzystanie rozwiązań i narzędzi warunkujących efektywne zarządzanie. Jednocześnie pracownicy naukowcy powinni być odciążeni z podejmowania zakłócających proces badawczy procedur administracyjnych (obsługa formalna dofinansowania). Takie wsparcie instytucjonalne dla zespołów pozyskujących zewnętrzne środki konkursowe musi obejmować także procedury wewnętrzne wnioskodawcy.

3. Niestandardowi odbiorcy szkolnictwa wyższego

Zgodnie z przewodnikiem po ewaluacji jakości kształcenia opublikowanym w 2019 r. przez Zespół Departamentu Nauki MNiSW⁴³ zapewnienie wysokiej jakości badań naukowych, także w kontekście presji aspiracji edukacyjnych, wymaga m.in. stymulowania współpracy uniwersytetów ze społeczeństwem i podmiotami gospodarczymi poprzez dostarczanie wysokiej jakości rozwiązań, technologii i produktów. Takie relacyjne zdefiniowania uczelni ułatwić ma pozyskiwanie niezależnych budżetowo, dodatkowych źródeł finansowania jednocześnie budując społecznie wspieraną kulturę innowacyjności. Wskazano, że w wymiarze ponadnarodowym potrzeby finansowe szkolnictwa wyższego i nauki, związane także z prowadzeniem badań i prac rozwojowych, wzrastają szybciej niż możliwości ich zaspokajania przez państwa⁴⁴. Niezbędne jest, zatem przyjęcie przejrzystych kryteriów umożliwiających

gospodarczo-społecznym (zaznaczyć należy, że dyscypliny różnią się istotnie potencjałem otwarcia w szczególności na otoczenie gospodarcze nauki). Jeżeli dodamy do tego właściwe ukierunkowanie produktywności naukowej (odejście od premiowania dorobku ilościowego na rzecz wspierania publikowania w wydawnictwach pozwalających na rzeczywisty udział w międzynarodowym dyskursie naukowym) uwzględnione zostaną wszystkie obecnie najistotniejsze obszary życia naukowego i jego oceny. W takim spojrzeniu interdyscyplinarność nie może być jedynie wyrazem mody, snobizmu naukowego, czy pragmatycznego podążania za preferencjami instytucji finansujących naukę. Ta uwalniająca z ryzów perspektywa badawcza, strategia poznawania świata, sposób myślenia, metoda i proces naukowy dzięki syntezy wiedzy i doświadczenia wzbogacać ma monodyscyplinarny przekaz. Pełniejsze rozumienie czy postęp poznawczy ułatwiać ma korzystanie z dorobku kilku dyscyplin, pozwalających odmiennie spojrzeć na dany problem. W taki sposób poszukiwać można odpowiedzi na pytania zbyt szerokie czy złożone dla aparatu poznawczego pojedynczej dyscypliny. Na gruncie dydaktycznym interdyscyplinarność, ujawniając społeczny i intersubiektywny wymiar wiedzy, ułatwia naukę współpracy oraz wzbudza wzajemną inspirację. Monolog naukowy przerywać może także dostrzeżenie przez indywidualnego badacza korzyści wynikających z uutilitaryzacji odmiennych dyscyplinarnie dyskursów. W literaturze tematu podkreśla się również znaczenie świeżego, zewnętrznego, spojrzenia na pole problemowe i przedmiot badań, uwolnionego z okowów dogmatycznych, historycznych czy wręcz zależności personalnych. Współpraca (zespoły interdyscyplinarne) rzadziej niż zapożyczenie prowadzi do niebezpiecznych błędów, banalności czy pseudonaukowości oraz wspierania nierówności często nieświadomych uczestników takiej interakcji. Uławać też może pokonywanie nieuniknionych barier terminologicznych czy metodologicznych. Tak powstała wiedza może wymagać uzupełnienia siatki pojęciowej na pograniczu dyscyplin. Konflikt powstać może także na etapie integracji wyniku czy wyboru drogi upowszechniania. Na wszystkich poziomach realizacji badań konieczne jest godzenie różnych interesów partnerów na płaszczyznach rozbieżności właściwie niewystępujących w ramach analiz monodyscyplinarnych.

⁴³ Przygotowując przewodnik autorzy, wskazując na rewolucyjne zmiany związane z funkcjonowaniem uczelni wyższych w systemie otwartym, powołali się na brytyjski mechanizm oceny „*Research Assessment Exercise*” z 1986 r. oraz jego iterację z 2014 r. („*Research Excellence Framework*”). Przywołując literaturę tematu podniesiono również okresowe badania kategoryzacyjne przeprowadzane w Holandii, Francji, Portugalii, Szwecji czy Rumunii. Por. E. Kulczycki, M. Korzeń, P. Korytkowski, *Toward an excellence-based research funding system: Evidence from Poland*, „*Journal of Infometrics*” 2017, nr 1, s. 282-298.

⁴⁴ Racjonalna inwestycja w naukę przynosić powinna zwrot w postaci rzeczywistego umiędzynarodowienia wyników, budowania relacji ponadnarodowych (m.in. poprzez wspieranie okresowej mobilności), wzrostu indywidualnej produktywności (rozumianej w szczególności, jako publikowanie w tzw. wysoko ocenianych czasopismach naukowych oraz najistotniejszych wydawnictwach, jak również uzyskiwanie zewnętrznego,

podejmowanie racjonalnych decyzji dotyczących przyznania dofinansowania budżetowego na poszczególne uczelnie wyższe i instytucje naukowe. Autorzy podręcznika wskazali, że w ramach kryterium drugiego, skoncentrowanego na efektach finansowania badań i prac rozwojowych⁴⁵, ocenie⁴⁶ poddana będzie współpraca podmiotów szkolnictwa wyższego i nauki z aktorami do niego niezaliczanymi, szczególnie przedsiębiorców, realizowana w formie wspólnych projektów badawczych. O znaczeniu nadanemu takiej formie realizacji zadań uczelni świadczyła wytyczna określająca, że w sytuacji, gdy uczelnia lub instytut była liderem grupy realizującej kooperacyjny projekt badawczy do obliczenia wysokości punktów w ramach tego osiągnięcia można było uwzględnić całą sumę środków przyznanych wszystkim podmiotom zaangażowanym. Ponadto, gdy to podmiot spoza systemu szkolnictwa wyższego i nauki objął taką rolę, wchodzący w skład takiego porozumienia instytut lub uczelnia mogły uzyskać premię punktową. Z perspektywy omawianego zagadnienia za szczególnie istotne należy uznać trzecie kryterium obszaru, niedefiniowane i niemierzone przez uznane wskaźniki

konkursowego wsparcia finansowego dla badań naukowych) oraz udziału w najistotniejszych mechanizmach globalnej debaty naukowej. Taka kumulacja doświadczenia i dorobku wpłynie na skuteczność aplikacyjną polskich naukowców, umożliwiając im konkurencję z badawczą elitą Europy, mierzoną min. w ilości pozyskiwanych Grantów Europejskiej Rady ds. Nauki. Ambitne projekty badawcze, skonsultowane, zintegrowane i przygotowane przy wsparciu ważnych dla dziedziny członków globalnego środowiska naukowego, mają potencjał by wyrwać naukę polską z tzw. pułapki średniego rozwoju/przeciętnego produktu. Drogą do osiągnięcia uprzywilejowanej pozycji zajmowanej obecnie przez uczelnie z Stanów Zjednoczonych Ameryki, Wielkiej Brytanii, Związku Australijskiego czy Beneluksu (istotne ośrodki badań kryminologicznych) jest sukcesywne wspieranie interdyscyplinarnych, międzynarodowych zespołów badawczych gwarantujących twórcze a nie odtwórcze uczestnictwo w globalnym dyskursie naukowym oraz wzrost międzynarodowej rozpoznawalności badaczy. Gospodarując dostępnymi środkami warto nie opierać się wyłącznie na krajowej renomie danych ośrodków (zwłaszcza, że żadna z uczelni polskich nie zyskała międzynarodowego uznania potwierzonego wysokimi notami w najistotniejszych rankingach). Wsparciem należy obejmować także, te zespoły, które tworzą wyspy doskonałości mierzą się z globalną naukową konkurencją. Należy kontrolować czy dofinansowane badania prowadzone są w sposób celowy, przy jak najlepszym wykorzystaniu środków finansowych i materialnych, a przede wszystkim tak, aby uniknąć marnotrawienia tych zasobów. Naukowcy muszą być świadomi tego, że są odpowiedzialni wobec swoich pracodawców, Grantodawców i innych organów publicznych lub prywatnych, a także, z przyczyn etycznych, wobec ogółu społeczeństwa. W szczególności, badacze, których dociekania finansowane są z funduszy państwowych, biorą na siebie zobowiązanie za efektywne wykorzystanie pieniędzy podatników. Tak definiowana troska o rzetelność naukową chroniąc reputację badaczy jednocześnie: broni podwalin nauki, pomaga zachować zaufanie opinii publicznej do naukowców i wyników badań, zapobiega negatywnym wpływom badań naukowych na społeczeństwo oraz przeciwdziała marnowaniu środków przeznaczanych na badania naukowe.

⁴⁵ Kryterium drugie to efekty finansowe badań naukowych i prac rozwojowych (mierzone według 3 parametrów: 1) projekty finansowane w trybie konkursowym – przez instytucje zagraniczne, organizacje międzynarodowe, przez MNiSW w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki oraz przez NCN i NCBR, 2) komercjalizacja wyników badań naukowych lub prac rozwojowych, 3) usługi badawcze świadczone na zlecenie podmiotów nienależących do systemu szkolnictwa wyższego i nauki). Należy przy tym wyraźnie zaznaczyć, że kryterium to nie dotyczy dziedziny sztuki.

⁴⁶ W ujęciu historycznym wskazać można, że polski ustawodawca odnosząc się do ewaluacji instytucji naukowych odwołał się do pomiaru, parametryzacji oraz ankiet oceniających. Jednocześnie we współczesnym dyskursie diagnostycznym wskazuje się, że ewaluacja, funkcjonując w określonym kontekście społecznym, stanowi czynnik o istotnym potencjale ukierunkowania przekształceń. W tym ujęciu ewaluacji bliżej jest do technik negocjacyjnych niż oceny badanej rzeczywistości. W dialogu tym aktorzy ustalają nie tylko pytania, kryteria i wskaźniki, ale także zindywidualizowany sposób wykorzystania wyników badania. W tym sensie ewakuacja uspołecznia badany proces i wspiera nadanie mu nowych wartości stając się jednocześnie mechanizmem zmiany społecznej. W znacznej mierze od podmiotu wprowadzającego ewaluację zależy ukierunkowanie tej zmiany. W kontekście polskim ewaluacja nie powinna być procesem destrukcyjnym, ograniczającym i wypierającym a analizą ułatwiającą dialog o obszarach wymagających skorygowania czy naprawy. Podnoszenie jakości kształcenia oraz rozpoznawalności i konkurencyjności nauki polskiej wymaga wypracowania strategicznych kierunków rozwoju niekoniecznie burzących istniejącą siatkę uczelni ale raczej przygotowującej na międzynarodową rywalizację także słabsze podmioty, chociażby poprzez wykorzystanie wysp doskonałości naukowej.

prestżu czy wpływu⁴⁷. Pomiarom zakończonym oceną objęto w ramach niego wpływ działalności naukowej na funkcjonowanie społeczeństwa i gospodarki. Przejęto odpowiadający temu kryterium parametr odnoszący się do opisu wpływu wykazującego na związek między najważniejszymi przejawami działalności naukowej w danym podmiocie a gospodarką, ochroną zdrowia, kulturą i sztuką, ochroną środowiska przyrodniczego, bezpieczeństwem i obronnością państwa lub innymi czynnikami, które wpływają na rozwój cywilizacyjny społeczeństwa. Strona powołująca się na zaistnienie takie związku powinna go udokumentować, w szczególności w formie publikacji naukowych, raportów i cytowań w innych dokumentach oraz publikacjach. W podręczniku wskazano, że kryterium musi odnosić się do badań naukowych, a nie politycznej czy publicystycznej aktywności naukowców, a sposób ich sprawozdawania przez uczelnie pokazywał na wyraźny związek między wynikami działalności naukowej oraz intersubiektywnie weryfikowaną zmianą zaobserwowaną poza akademią⁴⁸. Ponadto podmioty prowadzące działalność naukową w ramach dyscyplin należących do dziedziny nauk humanistycznych, społecznych oraz teologicznych mogły przedłożyć do 3 opisów wpływów odnoszących się do kategorii wybitnych monografii naukowych, słowników biograficznych czy bibliograficznych oraz baz danych, uznanych za szczególnie istotne dla rozwoju tych dziedzin nauki. Kolejne 2 opisy mógł zgłosić ewaluowany podmiot, który podjął zinstytucjonalizowane działania prowadzące do komercjalizacji wyników badań naukowych, prac rozwojowych lub tzw. *know-how* związanego z tymi wynikami. Kierując się tymi samymi założeniami podmiotom prowadzącym działalność naukową w dziedzinie nauk inżynierskich i technicznych umożliwiono zgłoszenie do 2 dodatkowych opisów wpływu odnoszących się do projektów architektonicznych, urbanistycznych lub planowania przestrzennego. W przewodniku za czynniki dynamizujący otwieranie uczelni na otoczenie społeczno-gospodarcze uznano możliwość kumulacji uprawnień do przedstawiania opisów wpływu⁴⁹. Kryterium to jednoznacznie wspiera otwarcie instytucji na zewnętrznych interesariuszy niekomercyjnych. Korzystając ze wzorów anglosaskich starano się, wspierając szersze spektrum funkcji instytucji, jednocześnie wzmocnić nauki o najsłabszym potencjale współpracy z otoczeniem gospodarczym premowanym w ramach kryterium drugiego. Uwzględnienie wpływu społecznego, jako osobnego kryterium oceny jakości działalności naukowej wymagało przyjęcia założeń metodycznych. Ze względu na nieuchwytność wpływu społecznego przez klasyczne

⁴⁷ W literaturze tematu wskazuje się, że definiowanie doskonałości naukowej wyłącznie w oparciu o wskaźniki wpływu i prestiżu może utrudniać otwarcie uczelni na otoczenie społeczno-kulturowe. Nadmierna hermetyczność instytucjonalna komplikuje także transfer wiedzy oraz zakłóca inicjatywy wdrożeniowe. Por. D. Antonowicz, J. Kohoutek, R. Pinheiro, R. Hladchenko, *The roads of 'excellence' in Central and Eastern Europe*, „European Educational Research Journal” 2017, nr 5, s. 547-567.

⁴⁸ Zgłaszana i rozliczana liczba wpływów, tak jak liczne inne podstawy pomiaru przyjęte w ramach tzw. ewaluacji 2.0, została uzależniona od liczby N. 5 wpływów mogły przedłożyć podmioty o liczbie N pracowników prowadzących działalność naukową w ramach danej dyscypliny naukowej albo artystycznej wynoszącej powyżej 300 osób.

⁴⁹ Instrumentem przynajmniej w założeniu o potencjale jakościowo twórczym była przyjęta pragmatyka oceniania oparta na średniej arytmetycznej wszystkich ocen ekspertów przyznanych poszczególnym opisom. Zastrzeżono możliwość powoływania ekspertów zagranicznych jednocześnie wymagając przesłania danych z angielskim opisem. Opisy wpływu oceniany był w skali od 0-100 z możliwością zwiększania liczby punktów o 20 przez każdego z ekspertów w przypadku interdyscyplinarnych badań naukowych lub prac rozwojowych o przełomowym znaczeniu dla rozwoju nauki. Uczelnia karana miała być za nieprzedłożenie opisów wpływu lub ich wymaganej liczby. Jednocześnie autorzy przewodnika przytaczali przykłady obchodzenia dotychczasowych regulacji, piętnując zjawiska patologiczne, które hamować miały rozwój nauki polskiej i służyły budowaniu zafałszowanych obrazów dorobków indywidualnych niemających odzwierciedlenia w krajowym znaczeniu i międzynarodowej rozpoznawalności.

instrumenty ocenne zdecydowano się na wykorzystanie studium indywidualnych przypadków. Ustawodawca zwiększając znaczenie przypisane kryterium wpływu społecznego w procesie oceny jakości polskiej działalności naukowej dążył do wzmocnienia znaczenia badań naukowych mających wpływ na funkcjonowanie społeczeństwa i gospodarki oraz zwiększenia legitymizacji badań naukowych w staraniach nad podniesieniem wysokości publicznych nakładów na badania naukowe w relacyjnej strukturze wydatków publicznych. Istotne było także uchwycenie wartości istotnych badań w naukowych społecznych oraz humanistycznych wykorzystując nieparametryczny sposób oceny ich wpływu. Naukowcy skłonieni zostali do wykorzystania wyników badań naukowych w społecznym dyskursie. Pierwsza parametryzacja uwzględniająca kryterium III miała mieć charakter pilotażowy, ułatwiający podmiotom przygotowanie się kolejnych cykli ocen.

Nie bez znaczenia jest także definiowanie misji uczelni wyższych, zwłaszcza dofinansowanych ze środków publicznych czy wypełniających zadania finansowane z takich źródeł, w debacie publicznej. Jednocześnie podkreślić należy, że zaangażowanie instytucji akademickich w wymiarze cywilizacyjnym, kulturowym czy etycznym nie może kolidować z pozostałymi misjami uczelni⁵⁰. Otwarcie na trzecią misję można postrzegać, jako fazę kończącej przejście od clarkowskiego uniwersytetu przedsiębiorczego (m.in. promowanie działań nastawionych na zysk, dywersyfikacja źródeł finansowego zasilania instytucji czy kreowanie struktur ukierunkowanych na transfery wiedzy) w stronę ukierunkowania na komercjalizację własności intelektualnej⁵¹. Uczelnia wyższa w tej trzeciej fazie staje się płaszczyzną komunikacji i wymiany między aktorem społecznym, publicznym i komercyjnym. W przeciwieństwie do zdefiniowanego uprzednio podstawowego wymiaru otwarcia instytucji na otoczenie społeczne, miernikiem sukcesu w ramach tego modelu nie jest wyłącznie zysk ekonomiczny. Obok niego istotnym kryterium ewaluacyjnym, użytecznym także w wymiarze społeczno-gospodarczym, mogą być również wskaźniki miękkie.

4. Kształtowanie kompetencji kluczowych w ramach projektu KZO

13 listopada 2017 Dział Rozwoju Kadry Naukowej Narodowego Centrum Badań i Rozwoju otworzył konkurs dotyczący rozwoju oferty uczelni w zakresie realizacji trzeciej misji. Projekty służyć miały w szczególności podniesieniu kompetencji osób uczestniczących w edukacji na poziomie wyższym, odpowiadającym potrzebom gospodarki, rynku pracy i społeczeństwa. Działanie prowadzone było jawnie z zapewnieniem publicznego dostępu do informacji o zasadach jego przeprowadzania oraz do list projektów ocenionych w poszczególnych etapach oceny i listy projektów wybranych do dofinansowania. System obsługi wniosków aplikacyjnych SOWA dla tego działania zamknięto dla przesyłanych przedłożeń o godzinie 16:15 31 stycznia 2018 r. Strumień ten był jedną zgodną z regulaminem drogą skutecznego złożenia wniosku. Nie było wymogu uprzedniego podpisania propozycji

⁵⁰ W literaturze tematu wskazuje także, że trzecia misja uczelni, jako przejaw poszukiwania nowej tożsamości instytucji edukacyjno-badawczych, może stanowić odpowiedź na kryzys demograficzny i ponadnarodową konkurencję na płaszczyźnie badawczej.

⁵¹ Por. H. Etzkowitz, *The entrepreneurial university as a technopole platform. A global phenomenon*, [w:] J. T. Miao, P. Benneworth, N. A. Phelps (red.), *Making 21st century knowledge complexes: Technopoles of the world revisited*, Routledge, New York 2015, s. 23-40.

kwalfikowanym certyfikatem czy profilem zaufanym. Do wniosku należało załączyć m.in. oświadczenie o kwalifikowalności VAT. Kwota przeznaczona na konkurs wynosiła 20 000 000,00 PLN, w tym maksymalna kwota dofinansowania wynosi 19 400 000,00 PLN, bowiem maksymalny dopuszczalny poziom dofinansowania projektu (ze środków UE i środków budżetu państwa) wynosi 97%. Maksymalny poziom dofinansowania ze środków UE wynosi 84,28%. Po rozstrzygnięciu konkursu IOK mógł zwiększyć kwotę przeznaczoną na dofinansowanie projektów w konkursie, w szczególności z przeznaczeniem na dofinansowanie projektów zakwalifikowanych do dofinansowania w wyniku procedury odwoławczej. W KZO wkład własny pokryto nakładem pracy wolontariuszy⁵². W Rocznym Planie Działania określono wskaźnik rezultatu do osiągnięcia we wszystkich projektach, które zostały wybrane do dofinansowania odnoszący się do liczby osób, które podniosły kompetencje w ramach działań uczelni wspartych z EFS. Wartość docelowa tego wskaźnika wynosiła 6000. Wskaźnik produktu ustalano na poziomie 8000 osób objętymi kursami edukacyjnymi w ramach realizacji trzeciej misji uczelni. W projekcie nie mogły być finansowane działania, niebędące przedmiotem wsparcia w ramach innych Osi Priorytetowych PO WER lub Regionalnych Programów Operacyjnych. W konkursie dopuszczono konstrukcję projektu partnerskiego. W ramach KZO nawiązano taką formę współpracy z 11 gminami województwa warmińsko-mazurskiego. Aplikowanie wymagało przywołania kryteriów dostępu dotyczących warunków, jakie powinien spełnić zarówno wniosek jak i wnioskodawca. W KZO zgodnie ze wskazaniem formalnym⁵³ wnioskodawca wskazał drugie kryterium dostępu odnoszące się do jego formy organizacyjnej oraz kryterium trzecie mówiące o zakładanym okresie realizacji. Odnośnie kryterium szóstego, wskazującego na rozwój kompetencji kluczowych i umiejętności uniwersalnych, wybrano ICT, rozwiązywanie problemów, pracę zespołową oraz kreatywność.

W maju 2018 Komisja Oceny Projektów upubliczniła listę projektów, które spełniły wymogi formalne i podlegały ocenie merytorycznej uszeregowane w kolejności malejącej liczby uzyskiwanych punktów. Inicjatywa KZO, mimo nieuwzględnienia wszystkich kryteriów premiujących, została sklasyfikowana na 135 pozycji. Grantodawca zatwierdził do finansowania lub rozpoczął rozmowy z 155 zespołami. Ostateczny kształt wniosku uzgodniono po dwóch rundach negocjacji. W ramach tego procesu m.in. wyodrębniono Moduł VI (kompleksowe wsparcie rodziców) oraz odpowiedziano na pytania dotyczące dokumentów stanowiących podstawę przesłanej kalkulacji kosztów. Kryterium obrotowe odnoszące się do ostatniego zatwierdzonego roku obrotowego (Dz. U. z 2013 r. poz. 330, z późn. zm.) lub ostatniego zamkniętego i zatwierdzonego roku kalendarzowego (obróć równy lub wyższy od łącznych rocznych wydatków w przedłożeniu i innych projektach realizowanych w ramach EFS) nie obejmowało sektora finansów publicznych. Wnioskodawca do oceny przedłożył 3 kryteria

⁵² Zgodnie z założeniami w modułach I-III, podczas dwóch cykli zajęć, uczestniczyli wolontariusze (głównie członkowie kół naukowych działających przy Katedrze Kryminologii i Kryminalistyki, tzw. „Kuznia Talentów” w ramach projektu). Osoby takie zostały wybrane zgodnie z niedyskryminującą procedurą zawierającą tryb odwoławczy. W trakcie realizacji grantu wolontariusze przepracowali na rzecz projektu łącznie 972,5 godziny o wartości 16 532,5 zł (liczba godzin wolontariatu pomnożona przez średnią stawkę godzinową wynoszącą według danych GUS 17 zł, zmienną ustalono w 2018 r.). Stanowi to 233% wysokości wkładu własnego założonego w projekcie. Ponadto podkreślić należy, że członkowie zespołu projektowego przepracowali na rzecz projektu w podobnej formule tysiące godzin nieujętych w kosztorysie projektu a tym samym w harmonogramie czasu pracy.

⁵³ W regulaminie projektu wskazano, że tam gdzie jest to możliwe wnioskodawca powinien zamieścić wyłuszczonego tekstem odniesienie do spełnianego kryterium. Szczególną umiejętnością przygotowywania wniosków o dofinansowanie jest zmieszczenie dużej ilości istotnych dla oceniającego informacji mieszcząc się w narzuconych limitach objętości tekstu. Ograniczenia te ułatwiają proces recenzji, ale jednocześnie przyczyniają się powstania specyficznego slangu projektowego niespełnającego zasadami gramatyki języka polskiego.

premiujące z listy 5 przedstawionych w regulaminie⁵⁴. We wniosku zagwarantowano, co najmniej 50% udział odbiorców zamieszkujących na terenach wiejskich. W ramach kompleksowego wsparcia rodziców przygotowano zajęcia służące rozwojowi kompetencji wychowawczych i społecznych. Wnioskodawca zapewnił także, że co najmniej 2% uczestników projektu będą stanowiły osoby z niepełnosprawnościami. Składający projekt mógł także powołać się na sformalizowaną i udokumentowaną współpracę z jednostkami samorządu terytorialnego czy organizacjami pozarządowymi w zakresie rozwijania trzeciej misji uczelni. Dodatkowo punktowane było także zobowiązanie do realizowania w takim samym rozmiarze przez okres minimum roku po zakończeniu projektu zajęć merytorycznych bez wsparcia środków europejskich. Przedłużenie trwałości rezultatów inicjatywy poza okres realizacji uzyskano poprzez uruchomienie portalu edukacyjnego „Klub Młodego Odkrywcy” gdzie udostępniono m.in. obszerną bibliotekę kryminologiczną oraz udostępniono dodatkowe ścieżki rozwoju przeznaczone dla bezpośrednich odbiorców wydarzenia jak i opiekunów prawnych takich osób.

5. Szczególne ryzyka związane z realizacją programów wieloletnich

Proces otwarcia uczelni na interesariuszy może być zakłócony przez trudne do prognozowania, wyjątkowe, zazwyczaj niespotykane, całkowicie niezawinione przez podmiot wdrażający, czynniki zewnętrzne. Można argumentować, że podczas realizacji projektu KZO doszło do wielopoziomowej akumulacji takich zjawisk i czynników. Na drugi cykl zajęć projektowych wpływ miały nieomal wszystkie najistotniejsze obecnie procesy społeczne. Zaciążyła na nim pandemia, kryzys finansowy, drastyczny wzrost cen jak i niestabilna sytuacja geopolityczna w regionie.

5.1. Agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę a projekt KZO

7 kwietnia 2022 r. Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, w porozumieniu z Narodowym Centrum Badań i Rozwoju, przygotowało wytyczne odnoszące się do realizacji wsparcia w ramach III Osi Po WER w obliczu konfliktu zbrojnego na Ukrainie (BZB-DWBS.4212.1.2022.JA). Wskazano w nich, że najszybszym i najbardziej efektywnym działaniem w tym zakresie będzie uruchomienie dodatkowych zadań/działań w już realizowanych projektach w obszarze szkolnictwa wyższego. Dotyczyło to zarówno dofinansowania przygotowywanych inicjatyw obejmujących szkolenia językowe, doradztwo zawodowe, kursy, szkolenia, kontynuację kształcenia poprzez rozszerzenie grupy docelowej o obywateli Ukrainy, jak również dostosowanie projektów realizowanych w ramach Zintegrowanych Programów Uczelni oraz Uczelni Dostępnej do potrzeb środowiska akademickiego z Ukrainy. Objęcie tych nowych grup interesariuszy⁵⁵ wsparciem wymagało

⁵⁴ Kryteria premiujące stanowią jeden z rodzajów kryteriów oceny merytorycznej i wskazują warunki, które muszą zostać spełnione przez projekt, aby uzyskać określoną liczbę dodatkowych punktów zwiększających szansę na przyznanie dofinansowania. Maksymalnie projekt mógł uzyskać 40 punktów z tytułu takiej premii.

⁵⁵ Grupą docelową w ramach projektów wdrażanych w III Osi są: studenci, doktoranci, kadra dydaktyczna, zarządzająca, administracyjna, a także społeczność pozaakademicka (m.in. dzieci, osoby nieobjęte szkolnictwem

przeznaczenia dodatkowych środków przez Instytucję Zarządzającą PO WER. Umożliwiono także przeznaczenie na ten cel oszczędności wygenerowanych w realizowanych projektach. Jeszcze przed przekazaniem szczegółowych wytycznych przez IP władzom uczelni zalecono przegląd realizowanych grantów po kątem ich dostosowania do możliwości udzielenia wsparcia dla obywateli Ukrainy z zachowaniem celów i założeń inicjatyw. Jednocześnie wskazano, że rozszerzenie zakresu projektu będzie wiązało się z obowiązkiem monitorowania wsparcia w zakresie uwzględnienia we wniosku o dofinansowanie wskaźnika finansowego (wartość wydatków kwalifikowalnych przeznaczonych na działania mające na celu łagodzenie kryzysu wywołanego wojną w Ukrainie)⁵⁶ oraz wskaźnika wspólnego (liczba migrantów, osób obcego pochodzenia, mniejszości w tym społeczności zmarginalizowane takie jak Romowie, objętych wsparciem w programie). Otworzono też dedykowany wątek w ramach korespondencji w systemie SL2014 zatytułowany „Pomoc Ukrainie w ramach projektów PO WER”. Wykonawcy projektu KZO już wcześniej zbierali informacje od Szkół Współpracujących o uchodźcach wojennych z Ukrainy włączonych do społeczności uczniowskiej tych jednostek. Opiekunom projektu wskazano, że wszystkie osoby spełniające warunki formalne uczestnictwa mogą stać się Młodymi Odkrywcami na zasadach ogólnych. Szkoły zaoferowały wsparcie w tłumaczeniu i rozstrzygnięciu wątpliwości związanych z dokumentacją rejestracyjną. Jednocześnie wykonawca poprosił o jak najszybszy udział w procedurze nadania numeru PESEL.

W kolejnej informacji z 28 kwietnia 2022 r. IP doprecyzował, że w związku z atakiem Federacji Rosyjskiej na Ukrainę pula środków przeznaczonych na zwiększenie wartości realizowanych umów na rzecz wsparcia osób uciekających do Polski z terenu Ukrainy wyniosła łącznie 190,5 mln zł (BZB-DWBS.4211.1.2022). Na tym etapie wskazano, że wsparcie w projekcie mogli uzyskać obywatele Ukrainy, którzy przekroczyli polską granicę po 24 lutego. Argumentowano, że ta nadzwyczajna sytuacja stanowi wspólne wyzwanie i jest źródłem zbiorowej odpowiedzialności. By zainspirować i zaktywizować wykonawców przekazano jednocześnie zestawienie działań projektowych dla obywateli Ukrainy oraz formularz ich zmian. W ramach projektu KZO, ze względu na nadzwyczajną sytuację, częste przemieszczanie się migrantów w obrębie kraju oraz mając na uwadze dobrostan uchodźców (wewnątrzszkolna dodatkowa stygmatyzacja, rozbijanie budowanych więzi społecznych, zakłócanie procesu integracji czy przeciwdziałanie patologiom okresu rozwojowego, o których wiele pisze się w tej monografii) zespół podjął decyzję o możliwości uczestnictwa w inicjatywie, tam gdzie nie powoduje to dodatkowych kosztów (np.: Moduł V – zajęcia odbywane w placówkach macierzystych Młodych Odkrywców), na zasadach wolnego słuchacza. Warunkiem objęcia pełnym wsparciem obywatela Ukrainy było posiadanie numeru PESEL. Przystąpienie do projektu umożliwiło już jednak przedłożenie dokumentu potwierdzającego udział w procedurze jego nadania. Po jej zakończeniu objęty wsparciem był zobowiązany do dostarczenia danych umożliwiających uzupełnienie formularza monitorowania uczestników w

wyższym) w zależności od rodzaju konkursu. W przypadku, kiedy grupą docelową byli studenci/doktoranci, mogli to być zarówno studenci/doktoranci uczelni ukraińskich, którzy podjęli studia na uczelni Beneficjenta, jak również studenci/doktoranci uczelni ukraińskich, mający na uczelni Beneficjenta np. jedynie status słuchacza. Podobnie w przypadku kadry/pracowników - mogli to być zarówno pracownicy uczelni ukraińskich zatrudnieni na uczelni Beneficjenta, jak również pracownicy uczelni ukraińskich współpracujący z uczelnią Beneficjenta. W przypadku, kiedy kryterium dostępu w regulaminie konkursu określało grupą docelową, jako studenta/doktoranta/pracownika danej uczelni, w celu objęcia wsparciem obywatela Ukrainy spoza uczelni Beneficjenta, konieczne było zastosowanie odstępstwa od kryterium dostępu.

⁵⁶ Zadanie to zostało zdefiniowane przez Grantodawcę, jako kluczowy wskaźnik produktu.

systemie SL2014. Zgodnie z przesłaną interpretacją warunkiem wykazania wskaźnika wspólnego czy finansowego było objęcie obywatela Ukrainy pomocą/działaniami w projekcie niezależnie od zrealizowania przez niego pełnej ścieżki wsparcia. Nie trzeba było, więc modyfikować pod tym kontem harmonogramu działań czy tym bardziej powtarzać zakończonych etapów projektu (udział *ad hoc*). Jednocześnie nie powinno się uwzględniać uchodźców w dotychczasowych wskaźnikach produktu czy rezultatu, wykazanych w złożonych/zatwierdzonych wnioskach o płatność. W przypadku projektu KZO zmiana stosunków nastąpiła w takim czasie, że istniała możliwość objęcia uchodźców wszystkimi rodzajami wsparcia przewidzianymi dla drugiego cyklu zajęć. Instytucja Pośrednicząca (IP) przesłała także przykładowe zestawienie działań, o które mogły zostać rozszerzone realizowane już projekty. Katalog ten miał charakter otwarty, a wnioskodawca, poszerzając ofertę edukacyjną czy formacyjną, kierować się miał regulaminem konkursu, w szczególności jego nadrzędnym celem.

W kontekście wojny toczonej na Ukrainie od końca maja 2022 r. IP przekazała informacje dotyczące wykluczenia podmiotów i obywateli Federacji Rosyjskiej w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego, finansowanych z funduszy europejskich, w tym ze środków PO WER. Podstawą prawną sankcji był art. 1 pkt 3 ustawy z dnia 13 kwietnia 2022 r. o szczególnych rozwiązaniach w zakresie przeciwdziałania wspieraniu agresji na Ukrainę oraz służących ochronie bezpieczeństwa narodowego (Dz.U. z 2022 r. poz. 835). Przepis ten przewiduje wykluczenie z postępowania o udzielenie zamówienia publicznego lub konkursu prowadzonego na podstawie ustawy Prawo zamówień publicznych, podmiotów z listy prowadzonej przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych⁵⁷. Ponadto w art. 7 ust. 9 ustawodawca wskazał, że zakres wykluczenia obejmuje także zamówienia nieprzekraczające progu 130 tys. zł. Jednocześnie wskazano, że ze względu na szczególny charakter wprowadzonych regulacji o wszystkich przypadkach włączeń powinna być informowana IP. Ponadto w związku z trwającą agresją Rosji wobec Ukrainy oraz doniesieniami o okrucieństwach popełnianych przez siły okupacyjne w ramach piątego pakietu sankcji gospodarczych i indywidualnych wobec Rosji 8 kwietnia 2022 r. Rada Unii Europejskiej przyjęła rozporządzenie 2022/576 (Dz.Urz. UE nr L 111 z 8.4.2022, str. 1) w sprawie zmiany rozporządzenia nr 833/2014 z 31 lipca 2014 r. dotyczącego środków ograniczających w związku z działaniami Rosji destabilizującymi sytuację na Ukrainie (Dz.Urz. UE nr L 229 z 31.7.2014, str. 1). Ustawodawca europejski ustanowił ogólnounijny zakaz udziału rosyjskich wykonawców w zamówieniach publicznych i koncesjach udzielanych w państwach członkowskich UE⁵⁸. Regulacje te weszły w życie następnego dnia po publikacji. Przepis art. 51 zmienionego rozporządzenia wskazuje, że poza enumeratywnie wyliczonymi włączeniami⁵⁹ zakazano udzielania bezpośredniego lub pośredniego wsparcia, w tym

⁵⁷ Lista publikowana była w Biuletynie Informacji Publicznej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.

⁵⁸ Zakaz udzielania lub dalszego wykonywania zamówień publicznych lub koncesji ustawodawca europejski zawarł w art. 5k rozporządzenia Rady (UE) 833/2014 na mocy art. 1 pkt 23 rozporządzenia Rady (UE) 2022/576. Zgodnie z przyjętymi ograniczeniami od 9 kwietnia 2022 r. zamówienia publiczne oraz koncesje o wartości równej lub przekraczającej progi unijne nie mogą być udzielane podmiotom rosyjskim w rozumieniu, niepozbawionej wad, definicji wprowadzonej rozporządzeniem 2022/576. Ponadto zakaz ten obejmuje także podwykonawców, dostawców oraz podmioty, na których zdolności wykonawca lub koncesjonariusz polega, gdy przypada na nich ponad 10% wartości zamówienia lub koncesji. W przypadku umów w sprawie zamówienia publicznego i umów koncesji zawartych przed dniem 9 kwietnia 2022 r. zakaz ten zaczyna obowiązywać po upływie 6 miesięcy od dnia wejścia w życie rozporządzenia 2022/576, czyli 10 października.

⁵⁹ Zakaz wsparcia nie objął m.in. programów fitosanitarnych i weterynaryjnych, mobilności osób i kontaktów międzyludzkich, inicjatyw w dziedzinie klimatu i środowiska (z wyłączeniem wsparcia badań naukowych i

udzielania finansowania i pomocy finansowej lub przyznawania jakichkolwiek innych korzyści w ramach programu Unii, Euratomu lub krajowego programu państwa członkowskiego oraz umów w rozumieniu rozporządzenia (UE, Euratom) 2018/1046 (Dz.U. L 193 z 30.7.2018, s. 1)⁶⁰, na rzecz jakichkolwiek osób prawnych, podmiotów lub organów z siedzibą w Rosji, które w ponad 50% są własnością publiczną lub są pod kontrolą publiczną. Oznacza to, że zakaz ten ma zastosowanie także do wszystkich postępowań o udzielenie zamówienia publicznego finansowanego ze środków UE, tj. zarówno do postępowań przeprowadzanych zgodnie z wytycznymi w zakresie kwalifikowalności wydatków w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności, jak i do postępowań przeprowadzanych na podstawie ustawy z dnia 11 września 2019 r. Prawo zamówień publicznych (Dz. U. z 2019 r. poz. 1129 z późn. zm.)⁶¹. Unijne pakiety sankcyjne uzupełniają rozwiązania przyjmowane przez poszczególne państwa członkowskie. Odpowiedzią ustawodawcy polskiego na rosyjską agresję była ustawa z dnia 13 kwietnia 2022 r. o szczególnych rozwiązaniach w zakresie przeciwdziałania wspieraniu agresji na Ukrainę oraz służących ochronie bezpieczeństwa narodowego (Dz. U. poz. 835). W tym kontekście warto przytoczyć również Rozporządzenie Rady (WE) nr 765/2006 z dnia 18 maja 2006 r. dotyczące środków ograniczających w związku z sytuacją na Białorusi i udziałem Białorusi w agresji Rosji wobec Ukrainy (Dz. U. UE L 134 z 20.5.2006, str. 1, z późn. zm.).

Pierwsze szkolenie, na które zaproszony został zespół⁶², dotyczące możliwości wsparcia obywateli Ukrainy w ramach III Osi PO WER, ze szczególnym uwzględnieniem praktycznych aspektów modyfikacji realizowanych projektów, przygotowane przez IP, odbyło się 7 czerwca 2022 r. Działanie te powtórzono na platformie MS Teams także 8 i 9 czerwca. Podkreślić należy, że stosowane bezpośrednio⁶³ przytoczone powyżej akty prawa unijnego nałożyły na wykonawcę dodatkowy obowiązek weryfikacyjny. Nie można powoływać się na wypełnienia tak sformułowanego zakazu nie dokonawszy uprzednio ustalenia czy wnioskujący o wsparcie lub podmioty i osoby, z którymi jest powiązany nie figurują na krajowych oraz unijnych listach sankcyjnych. W momencie udzielania wsparcia podmiot taki nie może być wymieniony na żadnym ze wskazanych wykazów, chyba, że zaistniały przywołane wcześniej okoliczności wyłączające. Listy te stanowią załącznik do regulacji unijnych oraz są publikowane na stronie BIP MSWIA. Budzącą więcej wątpliwości weryfikację statusu oraz powiązań podmiotu wnioskującego o wsparcie ułatwia m.in. aplikacja SKANER. Podkreślić należy jednak, że

innowacji), funkcjonowania przedstawicielstw dyplomatycznych i konsularnych Unii i państw członkowskich w Rosji czy współpracy międzyrządowej w ramach programów kosmicznych oraz w ramach umowy dotyczącej międzynarodowego eksperymentalnego reaktora termojądrowego. Oddzielną kategorię włączeń przypisano celom humanitarnym (np.: zapobieganie zdarzeniom nagłym, mogącym mieć poważny i znaczący wpływ na zdrowie i bezpieczeństwo ludzi lub środowisko) ze względu na ich uniwersalizm oraz potencjał budowania wspólnoty ponadnarodowej.

⁶⁰ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE, Euratom) 2018/1046 z dnia 18 lipca 2018 r. w sprawie zasad finansowych mających zastosowanie do budżetu ogólnego Unii, zmieniające rozporządzenia (UE) nr 1296/2013, (UE) nr 1301/2013, (UE) nr 1303/2013, (UE) nr 1304/2013, (UE) nr 1309/2013, (UE) nr 1316/2013, (UE) nr 223/2014 i (UE) nr 283/2014 oraz decyzję nr 541/2014/UE, a także uchylające rozporządzenie (UE, Euratom) nr 966/2012.

⁶¹ Taka wykładnia przepisów została przedstawiona wykonawcy przez IP m.in. w komunikacie nr 2 dotyczącym wykluczenia podmiotów i obywateli Federacji Rosyjskiej w postępowaniach o udzielenia zamówienia publicznego, finansowanych z funduszy europejskich, w tym ze środków PO WER z 22 czerwca 2022 r.

⁶² Do udziału w spotkaniach zaproszono przedstawicieli 100 uczelni wyższych.

⁶³ Stanowisko unijne wyrażone było także w dokumentach bezpośrednio powszechnie niewiążących. Tak należy odczytać komunikat Komisji zatytułowany „Tymczasowe kryzysowe ramy środków pomocy państwa w celu wsparcia gospodarki po agresji Rosji wobec Ukrainy” (Dz. U. UE C 131 z 24.3.2022 str. 1).

wykonawcy nie byli strukturalnie przygotowani na bezpośrednio wprowadzenie w życie polityki sankcyjnej. Ponadto źródła powszechnie dostępne, biały wywiad gospodarczy, nie zawsze pozwalają na uchwycenie zależności relacyjnych. W przypadku wątpliwości wykonawca musi wykazać, że wykazał się należyłą starannością dokując weryfikacji korzystając z dostępnego/dostępnych narzędzi. Ustawodawca nie wskazał, bowiem jednej bazy czy metody kluczowej ze względu na dokonanie badania powiązania i statusu aktora. W takiej sytuacji istotnym narzędziem wspierającym proces weryfikacji może być wprowadzenie wymogu przedkładania w procedurach dodatkowego oświadczenia odnoszącego się do istnienia istotnych powiązań wykluczających wyrażonych w regulacjach unijnych i przepisach krajowych.

5.2. Zagrożenie pandemiczne z perspektywy organizacyjnej i ekonomicznej

11 marca 2020 r. IP przekazała beneficjentom III osi Po WER stanowisko Instytucji Zarządzającej (IZ) odnoszące się do zagrożenia epidemiologicznego. Już na tym etapie rozwoju zagrożenia wskazano, że ma ono charakter *vis maior*⁶⁴. Ta negatywna przesłanka odpowiedzialności nie zostało zdefiniowane w ustawie z dnia 23 kwietnia 1963 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz. U. z 2019 r. poz. 1145 ze zm.) ani żadnym innym akcie prawnym, choć ustawodawca wielokrotnie się do niej odwołuje⁶⁵. Orzecznictwo i doktryna wskazuje, że za siłę wyższą może zostać uznane zdarzenie zewnętrzne, niemożliwe do przewidzenia, którego skutkom nie można było zapobiec⁶⁶. Zdarzenie jest zewnętrzne wówczas, gdy jest niezależne od wykonawcy projektu⁶⁷. Niemożliwość przewidzenia, że dane zdarzenie nastąpi, należy pojmować, jako jego nadzwyczajność i nagłość. Natomiast niemożliwość zapobiegnięcia skutkom zdarzenia⁶⁸ jest tłumaczona, jako jego przemożność, a więc niezdolność do odparcia nadchodzącego niebezpieczeństwa⁶⁹. Za przejawy siły wyższej uznaje się katastrofalne

⁶⁴ Por. H. Kandou, A. Tehupeiry, *Force majeure Covid-19 in the implementation of the consumer financing agreement*, „International Journal of Law” 2021, nr 7(4), s. 163-172.

⁶⁵ Niesformułowanie takiej definicji czy brak zamieszczenia choćby przykładowego wyliczenia okoliczności jest różnie oceniana w doktrynie. Cześć autorów wskazuje, że nadmierne nasycenie przepisów definicjami legalnymi jedynie pozornie ogranicza niepewność stron. Sytuacja taka istotnie pozbawia system czasami wręcz nieodzownej elastyczności. Jednocześnie nie można zaprzeczyć faktowi, że zarówno doktryna jak orzecznictwo takie, niepozbawione kontrowersji, definicje proponuje i wykorzystuje. Por. M. Pilich, *Sila wyższa jako przesłanka nieodpowiedzialności przewoźnika za przesyłkę*, „Państwo i Prawo” 2008, nr 4, s. 96.

⁶⁶ Takie stanowisko odnajdziemy m.in. w wyroku III APa 15/19 z dnia 19 listopada 2017 r.

⁶⁷ W omawianym przykładzie zdarzeniem zewnętrznym nie będzie niespełnienie przez zespół wymogów procedury zewnętrznej wnioskodawcy (np.: przygotowanie czy aneksowanie rocznego planu wydatków, właściwe opisywanie faktur, podpisanie dokumentów niezgodnie z przydzielonymi upoważnieniami czy złożenie harmonogramu zatrudniania).

⁶⁸ W orzecznictwie wyraźnie odróżnia się niemożność zapobieżenia zdarzeniu anormalnemu od zdolności aktora odpowiedzialnego do zapobieżenia jego następstwom. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 13 marca 2018 r., sygn. II GSK 922/16, LEX nr 2483439.

⁶⁹ W doktrynie wskazuje się, że w orzecznictwie Trybunały Sprawiedliwości wyróżnić można element subiektywny siły wyższej wymagający przeprowadzenia testu należytej staranności odnośnie pomiotu zobowiązanego dotyczącego zapobieżenia zderzeniu oraz co równie istotne jego skutkom. Ta autonomiczna koncepcja uwidacznia istotne różnice interpretacyjne w obrębie pokrewnych porządków prawnych. J. Maliszewska-Nienartowicz, *Sila wyższa w prawie wspólnotowym — orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości oraz regulacje prawa wtórego*, „Studia Prawnicze” 2008, nr 4, s. 9–10.

zjawiska⁷⁰ wywołane działaniem sił natury, np. powodzie, huragany, trzęsienia ziemi, pożary lasów (*vis naturalis*). Jako siłę wyższą traktuje się także akty władzy publicznej (*vis imperii, fait du prince*) oraz zjawiska społeczne lub polityczne o skali katastrofalnej, czyli takie zaburzenia życia zbiorowego jak operacje wojskowe, rewolucje, zamieszki czy działania wojenne (*vis armata*)⁷¹. Doktrynalna obiektywna koncepcja siły wyższej⁷² wskazuje by rozumieć ją, jako zdarzenie zewnętrzne, o charakterze nadzwyczajnym, przejawiającym się w nieznacznym stopniu prawdopodobieństwa jego wystąpienia oraz o charakterze przemożnym, polegającym na niemożności jego odparcia⁷³ i zapobieżenia jego skutkom na istniejącym w danej chwili poziomie rozwoju wiedzy i techniki⁷⁴. Siłę wyższą jest zdarzenie zewnętrzne, którego nie można przewidzieć bądź mu zapobiec (obiektywny, niezależny, uwarunkowany przyczynami o powszechnym zasięgu oddziaływania stan)⁷⁵. Kumulatywne spełnienie tych przesłanek następowało m.in. w przypadku odwoływania objętych wsparciem konferencji, szkoleń, spotkań i wyjazdów czy niemożności uczestniczenia w takowych ze względu na zakazy i ograniczenia wyjazdowe. Koszty poniesione w takich okolicznościach, w tym niepodlegające zwrotowi opłaty, mają przymiot kwalifikowalności⁷⁶. IZ wskazała

⁷⁰ Przytoczony katalog ma charakter otwarty. Autor stoi na stanowisku, że podobnie należy interpretować zapisy umowne odnoszące się do wyliczenia sytuacji nadzwyczajnych, których skutkom nie można było zapobiec przy zachowaniu zwyczajnych środków ostrożności. Treść taka ma jedynie charakter przykładowy, niewykluczający ochrony ma mocy zasad ogólnych. Sam brak ustaleń umownych odnoszących się do zamachu terrorystycznego czy sytuacji pandemicznej nie osłabia istotnie stanowiska aktora zobowiązanego. Oznacza to także, że brak klauzuli siły wyższej w umowie lub nie przywołanie konkretnego rodzaju zdarzenia anormalnego nie niweczy możliwości uchylenia się od odpowiedzialności ze względu na okoliczności związane z pandemią zakaźnej choroby COVID-19 wywoływanej przez koronawirusa SARS-CoV-2. Niezbędne jest natomiast wykazanie wpływu globalnej/regionalnej sytuacji epidemicznej na realizację skonkretyzowanych zobowiązań umownych. Niejednoznaczność jest jednak źródłem toksycznej niepewności a kwantyfikator podjętych środków ostrożności i ich wymagalności w konkretnych okolicznościach powinien podlegać indywidualnej ocenie. Ponadto odpowiedzialność kontraktowa opiera się na zasadzie domniemania winy a ciężar dowodu spoczywa na tej stronie, która, powołując się na *vis maior*, nie wykonuje swojego zobowiązania w całości lub w części. Niezbędne jest także wskazanie związku przyczynowego między niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem zobowiązania a stanem pandemii. W nieuchronnych sytuacjach spornych sąd rozstrzyga czy aktor zobowiązany ponosi odpowiedzialność za ewentualną szkodę badając rodzaj i natężenie zdarzenia wyjątkowego, rzeczywistą niemożność wykonania obowiązków umownych przy zachowaniu środków ostrożności oraz związek przyczynowo skutkowy między tymi okolicznościami. W tym kontekście tym istotniejsze jest stanowisko IZ i wytyczne dotyczące kwalifikowalności kosztów.

⁷¹ Por. W. Warkało, *Siła wyższa jako zasada nieodpowiedzialności i domniemanie przypadkowości szkody*, „Państwo i Prawo” 1949, nr 9–10, s. 100–101.

⁷² Zgodnie z tym spojrzeniem ocena wpływu zdarzenia na działanie lub zaniechanie powinna nastąpić w kontekście obiektywnie występującego niezawinionego, zdarzenia zewnętrznego o niskim prawdopodobieństwie zaistnienia, ale z uwzględnieniem okoliczności ocenianych indywidualnie dla danego przypadku. Wyłącznie miarodajne nie jest zarówno zaistnienie zjawiska nadzwyczajnego (anormalnego, wyjątkowego), któremu można przypisać cechy siły wyższej jak i subiektywna ocena własnego położenia przywołana przez podmiot na nie się powołujący.

⁷³ W exnerowskiej teorii obiektywnej niemożność odparcia zdarzenia nie stanowi jej cechy konstytutywnej. Kluczowym w tym ujęciu jest rodzaj i gwałtowność zdarzenia przewyższająca w sposób oczywisty cykl codziennych wypadków. Taka koncepcja wyklucza właściwie możliwość przypisania winy aktorowi zobowiązanemu bez przeprowadzenia goldschmidtwskiego testu przedsięwzięcia nadzwyczajnych środków ostrożności. Por. M. Sobczak, „Klasyczne” teorie siły wyższej w ich współczesnym zastosowaniu, „Przegląd Prawa Prywatnego” 2010, z. 3, s. 758–76.

⁷⁴ Sąd Najwyższy w wyroku IV CSK 129/18 z dnia 31 maja 2019 r.

⁷⁵ Por. S. Hansen, *Does the COVID-19 outbreak constitute a force majeure event? A pandemic impact on construction contracts*, „Journal of the Civil Engineering Forum” 2020, nr 6(1), s. 201-214.

⁷⁶ Wnioskodawca powinien wykazać, że zobowiązanie zostało zaciągnięte przed 11 marca 2020 r., udokumentowano brak możliwości odzyskania chociażby w części poniesionych kosztów a określona forma wsparcia musiała zostać odwołana. Wszystkie przypadki wydatków na działania projektowe niezrealizowane w związku z zdarzeniem nadzwyczajnym były indywidualnie rozpatrywane przez IP.

jednocześnie, że na beneficjentach spoczywa obowiązek zminimalizowania wpływu takich zadań na budżet projektu. Postulat ten powinien być osiągnięty zarówno poprzez podjęcie próby odzyskanie przynajmniej części poniesionych opłat jak i ograniczenie zaciągania kolejnych zobowiązań w warunkach zdefiniowanego, globalnego zagrożenia epidemiologicznego⁷⁷.

Dynamika oraz wyjątkowość zdarzenia sprawiła, że kolejny komitat został przekazany wnioskodawcy już 25 marca. Wskazano w nim dodatkowe wytyczne dotyczące m.in. realizacji projektów zgodnie z harmonogramem z zachowaniem terminów w nim wskazanych. Mimo bezspornego wystąpienia zdarzenia wyjątkowego podniesiono, że każdy przypadek naruszenia zobowiązania umownego należy udokumentować i uzasadnić. Przykładowo konieczne było przedstawienie właściwego zarządzenia rektora o wstrzymaniu działalności uczelni, informacji o brakach kadrowych powstałych w wyniku zwolnień chorobowych lub sprawowania przez pracowników w danym podmiocie opieki nad dziećmi do lat 8 w związku z zamknięciem żłobków, przedszkoli i szkół, czy też informacji od podwykonawców/dostawców o niezależnych od nich opóźnieniach w dostawach towarów lub usług, które wpłynęły na wykonywanie przez beneficjentów obowiązków umownych. IP zapewniła także o kontynuowaniu własnej działalności weryfikacyjnej. Zauważyć należy, że zdarzenie nadzwyczajne zakłócać może także formalną obsługę projektów. Opóźnienia w przekazywaniu czy opisywaniu dokumentacji wywołać może już samo utrudnienie dostępu do zarchiwizowanego zbioru danych projektowych wywołane pracą zdalną. Co było szczególnie istotne z perspektywy realizacji projektu KZO już w marcu 2022 r. NCBR zalecał tam gdzie jest to możliwe zmianę formy prowadzenia wsparcia na zdalną⁷⁸. Jednocześnie poinformowano, że Komitet Monitorujący PO WER w zgodzie z rekomendacjami i komunikatami IZ pracował nad uchwałą, która wprowadzi elastyczne podejście w sytuacji, gdy realizacja projektu została wstrzymana lub spowolniona z powodu epidemii COVID-19.

5.3. Nadzwyczajna zmiana okoliczności w kontekście wieloletnich zobowiązań projektowych

Przyjęta w polskim prawie cywilnym koncepcja siły wyższej nie pozwala bezpośrednio na odstąpienie od umowy, rozwiązanie umowy czy wstrzymanie jej wykonania ze względu na wystąpienie zdarzenia wyjątkowego. Strona może jednak otrzymać taką ochronę w wyniku skutecznego zastosowania klauzuli *rebus sic stantibus* (nadzwyczajnej zmiany stosunków). Ustawodawca w art. 357¹ k.c. wskazał, że gdy spełnienie świadczenia z powodu nadzwyczajnej zmiany stosunków byłoby połączone z nadmiernymi trudnościami albo groziłoby jednej ze

⁷⁷ Por. M. Tjoanda, Y. Hetharie, M. V. Pariela, R. F. Sopamena, *The Outbreak of Covid-19 as an Overmacht Claim in Credit Agreements*, „Fiat Justitia: Jurnal Ilmu Hukum” 2021, nr 15(1), s.75-92.

⁷⁸ Warto podkreślić, że NCBR zauważył, że zmiana taka, wymagając modyfikacji metodyki zajęć czy przygotowania materiałów interaktywnych, może być podstawą dodatkowych, niezaplanych w harmonogramie finansowo-rzeczowym kosztów. Oddzielną kwestię stanowi dostęp do odpowiedniej infrastruktury i oprogramowanie niewymaganych na etapie składania wniosku (wzrost wymagań wobec potencjału organizacyjnego wnioskodawcy w toku realizacji projektu). Działania takie uwidaczniają jedną z istotnych wad projektów III osi PO WER związaną z niespójną interpretacją określania kosztów wynagrodzeń osobowych i nieosobowych. Doświadczenie wykonawców projektu KZO jak i literatura tematu wskazuje, że na każdą godzinę pracy z bezpośrednim odbiorcą przypadają 3 godziny konieczne na przygotowanie wsparcia i 2 poświęcone na archiwizację i ewaluację materiałów. Zmiany formy prowadzenia zajęć jedynie multiplikują takie sporne koszty.

stron rażąco strata, czego strony nie przewidywały przy zawarciu umowy, sąd może po rozważeniu interesów stron, zgodnie z zasadami współżycia społecznego, oznaczyć sposób wykonania zobowiązania, wysokość świadczenia lub nawet orzec o rozwiązaniu umowy. Powołanie się na klauzulę w przypadku zobowiązania, którego źródłem jest umowa wymaga, więc wykazania, że zmiana stosunków pomiędzy stronami o wyjątkowym charakterze powoduje nadmierną trudność w spełnieniu danego świadczenia albo grozi jednej ze stron rażąco strata, czego strony nie przewidywały przy zawarciu umowy. Należy także wykazać związek przyczynowy między nadzwyczajną zmianą stosunków a taką nadmierną trudnością czy rażąco strata. Ciężar dowodu spoczywa na stronie, która powołuje się na klauzulę nadzwyczajnej zmiany stosunków. Klauzulę *rebus sic stantibus* realizują zdarzenia wykraczające poza granice ryzyka kontraktowego, zmiana stosunków społecznych wpisane jest bowiem immanentnie w funkcjonowanie gospodarki⁷⁹. Zespół KZO stanął na stanowisku, że pandemia zakaźnej choroby COVID-19 wywoływanej przez koronawirusa SARS-CoV-2 z perspektywy realizacji projektu, zwłaszcza w przypadku jego komponentu edukacyjno-formacyjnego⁸⁰, stanowi zdarzenie nadzwyczajne, umożliwiające powołanie się na klauzulę *rebus sic stantibus*. Wykazano, że realizacja projektu zgodnie z podpisaną umową i zatwierdzonym wnioskiem w warunkach rygorystycznej izolacji społecznej, zwłaszcza realizacji nauki w trybie zdalnym, skutkowałaby nadmierną trudnością. Za taką interpretacją przemawiały zarówno rozwiązania powszechne, ograniczenia resortowe jak i zarządzenia Rektora UWM w Olsztynie⁸¹.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2020, poz. 410) zawiesiło funkcjonowanie szkół podstawowych i średnich. Ponadto na podstawie Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 23 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania niektórych podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2020, poz. 511) zawieszono działalność edukacyjną szkół wyższych. Na podstawie Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii (Dz. U. 2020, poz. 491) wprowadzono istotne ograniczenia w przemieszczaniu się i organizowaniu zgromadzeń ludności. To ekstraordynaryjne zdarzenie uniemożliwiło realizację modułów przewidzianych w ramach drugiego roku realizacji projektu KZO zgodnie z zaakceptowanym harmonogramem. Podkreślić należy, iż sytuacja ta miała charakter globalny, była obiektywna, całkowicie niezależna od wykonawcy projektu i w żadnym stopniu przez niego niezawiniona. Powołując się na te okoliczności beneficjent wystąpił do IP 5 kwietnia 2022 r. z wnioskiem o przedłużenie okresu realizacji projektu i tym samym okresu kwalifikowalności wydatków do 31 marca 2021 r. Warto wskazać, że do przejścia na wyłącznie zdalną formę prowadzenia zajęć w tym czasie nie były przygotowane zarówno Szkoły

⁷⁹ Sąd Apelacyjny w Rzeszowie w wyroku I AGa 34/18 z dnia 7 lutego 2018 r.

⁸⁰ Podkreślić należy, że zespół wzbogacił projekt KZO już na etapie konceptualnym o komponent badawczy, zgodny z wymogami reformy szkolnictwa wyższego, czego namacalnym świadectwem jest przekazana w ręce odbiorców niniejsza monografia.

⁸¹ Z perspektywy projektu, na tym etapie realizacji, szczególnie istotne było zarządzenie nr 32 i 33/2020 z 11 marca 2020 r. Zawieszało one wszystkie zajęcia dydaktyczne oraz odwoływało wszelkie wydarzenia naukowe, sportowe i artystyczne. Wstrzymano także wyjazdy służbowe oraz przyjazdy zagranicznych gości. Zarządzenie nr 35/2020 z 16 marca 2020 r. ustalało zasady pracy zadanej. Zarządzenie nr 37/2020 z 26 marca 2020 r. precyzowało wszystkie powyższe kwestie.

Współpracujące jak i Młodzi Odkrywcy. Zgodę IP otrzymano następnego dnia⁸². Na zwyczajną zmianę stosunków zespół KZO powołał się także we wniosku z 22 stycznia 2021 r. wnosząc o przedłużenie realizacji projektu do 31 lipca 2022 r. Ponowne wydłużenie okresu realizacji projektu i tym samym kwalifikowalności kosztów zostało zaakceptowane przez IP 12 lutego. 21 października 2021 r. na posiedzeniu Grupy Sterującej KZO przyjęto 3 warianty kontynuowania działań edukacyjno-formacyjnych wraz z odpowiadającymi im harmonogramami. Poza zajęciami prowadzonymi na warunkach umownych rozpatrywano wykorzystanie wyłącznie nauki zdalnej oraz ostatecznie zrealizowany tryb hybrydowy, łączący zajęcia realizowane zarówno w formie stacjonarnej z treściami przesyłanymi cyfrowo⁸³. 27 stycznia IP została poinformowana o zakresie wprowadzanych zmian⁸⁴. Mimo, wymuszonej okolicznościami zewnętrznymi, trzykrotnej zmiany formy prowadzona zajęć (każdy z wariantów wymagał opracowania odmiennych założeń metodycznych) zaproponowany sylabus objął działania zachowujące przewidywaną pierwotnie jakość merytoryczną i nieograniczające rezultatów wsparcia w zgodzie z kryteriami konkursowymi. Tym samym treści edukacyjne i ich przekaz podtrzymały spójność i adekwatność z celami i założeniami merytorycznymi projektu.

Uwagi końcowe

Niewątpliwie dla obserwowanego procesu kontynentalnego wzmacnia więzi ponadnarodowych, utożsamianego przez oponentów z dążeniami centralistycznymi, najistotniejszym czynnikiem katalizującym są działania ustawodawcy europejskiego⁸⁵. Integracje wspierają także działania skoncentrowane na innych obszarach życia społecznego.

⁸² Zaznaczyć należy, iż do ostatnich dni przed wstrzymaniem zajęć dydaktycznych w szkołach i na uczelniach wykonawcy projektu prowadzili intensywne przygotowania do realizacji kolejnych modułów. We współpracy z Instytucjami Współpracującymi (partnerami projektu) wytypowano Szkoły Współpracujące, odbyła się rekrutacja uczniów i uczniowie spełniających kryteria formalne (główna i dodatkowa), zgromadzona została dokumentacja uczniów i uczennic (dane osobowe, ankiety kompetencyjne oraz oświadczenia RODO), przeprowadzono spotkania promocyjne z rodzicami uczniów, zrealizowana została procedura zamówień publicznych na usługi niezbędne do realizacji projektu (transport, wyżywienie, materiały promocyjne, oraz druk akcydensów), przygotowane zostały konspekty zajęć, zarezerwowano uniwersyteckie sale wykładowe i laboratoria, uzgodnione Instytucjami Współpracującymi zostały terminy realizacji wszystkich dalszych modułów przewidzianych w projekcie. Na przeszkodzie zaplanowanych działań projektowych stanął, dosłownie w przeddzień ich realizacji, wprowadzony na podstawie rozporządzenia Ministra Zdrowia stan zagrożenia epidemiologicznego a później stan epidemii. W okresie zmiany pierwotnego terminu realizacji projektu istotne okno możliwości przeprowadzenia zajęć w trybie stacjonarnym pojawiło się wyłącznie w okresie przerwy międzyrocznej.

⁸³ Podkreślić należy, że Szkoły Współpracujące w październiku 2021 r. były znacznie lepiej przygotowane do prowadzenia nauki zdalnej, ale jednocześnie miały już bogaty bagaż doświadczeń z tą formą przekazywania treści edukacyjnych i formacyjnych. Mimo wcześniej przedstawionych oświadczeń dyrektorzy tych placówek wnioskowali o odejście od trybu całkowicie zdalnego.

⁸⁴ Z 5 modułów, podczas których zgodnie z umową i zatwierdzonym wnioskiem Młody Odkrywca miał mieć bezpośredni kontakt z trenerami, 2 prowadzone były w formie stacjonarnej. Każdy uczeń i uczennica mieli możliwość odwiedzenia siedziby wnioskodawcy uczestnicząc w ośmiogodzinnym dniu (interaktywnych, angażujących do udziału zajęć (wliczając w to wymagane przerwy, w tym przerwę obiadową).

⁸⁵ Tak zdefiniować można rdzeń wspólnotowej metody integracji. Por. B. Eberlein, D. Kerwer, *New Governance in the European Union: a theoretical perspective*, „Journal of Common Market Studies” 2004, nr 42(1), s. 121-142.

Odnosząc się do tych ostatnich nie można nie zauważyć inicjatyw tworzących zręby europejskiej przestrzeni badawczej i edukacyjnej⁸⁶.

EFS w swoim obecnym kształcie zawiera instrumenty skierowane do aktorów działających w ramach szkolnictwa wyższego, w tym również te wspierające, chociażby jedynie pośrednio, badania naukowe⁸⁷. Źródło sprzyja tworzeniu wysp doskonałości naukowej⁸⁸.

Potencjał ten jest tym istotniejszy, gdy przeanalizujemy poziom absorpcji środków w obszarze HS5 z agencji wykonawczych finansujących badania podstawowe. Realizacja projektów PO WER, stymulująca produktywność naukową, buduje i potwierdza doświadczenie zespołu oraz poszczególnych wykonawców, stanowiące tak istotną płaszczyznę optymalnego rozwoju modelu kariery naukowej.

Tym samym w kontekście szkolnictwa wyższego realizacja projektów europejskich sprzyja gromadzeniu kapitału instytucjonalnego i ludzkiego, niezbędnego do zdobywania prestiżowych międzynarodowych grantów, stypendiów czy staży (Horyzont, NCBR, NCN, FNP, RPO, ERC). Jednocześnie polskie placówki badawcze, podobnie jak ich europejskie

⁸⁶ W tym kontekście przywołać można m.in. inicjatywy badawcze Komisji Europejskiej ułatwiające analizowanie wspólnych kwestii dla obszaru dwudziestki siódemki jak również państw silnie powiązanych i aspirujących przez współpracujące zespoły lokalne. Ciekawym przykładem takiej efektywnej kooperacji w ujęciu metodycznym i organizacyjnym może być projekt TARGET (*Illicit firearms trafficking and gun violence in Europe*). Badania koordynowane są przez FPI (instytucję badawczą afiliowaną przy Parlamencie Flamandzkim) oraz Institute of Security and Global Affairs of Leiden University. Partnerami projektu są m. in.: Europol, The Dutch National Police, UNDP-SEESAC, United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) oraz European Monitoring Centre for Drugs and Drugs Addiction (EMCDDA). W ramach trzech faz poszukiwania wiedzy zadania badawcze powierzono zespołom naukowców z Belgii, Estonii, Holandii, Polski, Serbii, Hiszpanii i Szwecji. S. Buczyński, *The ring of fire, kryzys ukraiński z perspektywy badań nad europejskim czarnym rynkiem broni*, [w:] E. Pływaczewski, D. Dajnowicz-Piesiecka, E. Jurgielewicz-Delegacz (red.), *Badania kryminologiczne a praktyka. Perspektywa krajowa i międzynarodowa*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2021, s. 160-174. S. Buczyński, *Projekt TARGET. Fenomen przemocy z użyciem broni w Unii Europejskiej – wybrane zagadnienia*, [w:] E. W. Pływaczewski, D. Dajnowicz-Piesiecka, E. Jurgielewicz-Delegacz (red.), *Prawo karne i kryminologia wobec kryzysów XXI w.*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2002, s. 40-57. P. Chlebowicz, S. Buczyński, T. Safjański, J. Moszczyński, *The success story? A in-depth analysis of illicit firearm trafficking and gun violence in Poland*, [w:] N. Duquet (red.), *Pulling the trigger: gun violence in Europe*, Flemish Peace Institute, Bruksela 2022, s. 205-258.

⁸⁷ Ta wprowadzona w życie w 1957 r. idea celowej redystrybucji środków reformowana była m.in. w roku 1971, 1977, 1983 czy 1999. W tych kolejnych iteracjach ustawodawca europejski próbował urzeczywistnić zmiany priorytetów organizacji. Fundusz jest także swoistym probierzem kształtowania stosunków Komisji z państwami członkowskimi, ścierania się interesów wspólnotowych i partykularnych. W literaturze tematu wskazuje się jednocześnie, że problematyczne może okazać się oparcie polityki innowacji wyłącznie na priorytetach brukselskich. W połączeniu z nieefektywnymi mechanizmami koordynującymi może prowadzić to do obniżenia długookresowej efektywności inwestycyjnej. Autor tekstu stoi na stanowisku, że w przypadku Polski kluczowe będzie właściwe wykorzystanie środków w ramach 3 pierwszych perspektyw finansowych. Odnośnie zmian w szkolnictwie wyższym absorpcja tych funduszy powinna zbudować kapitał organizacyjny i ludzki ułatwiający włączanie się polskich badaczy w główny nurt dyskursu naukowego czy uzyskania rozpoznawalności w europejskiej przestrzeni badawczej (w zależności od punktu startowego i skuteczności podejmowanych działań).

⁸⁸ Przykład stanowić może dzielność Interdyscyplinarnego Forum Doskonałości Naukowej. Konkurencyjność-Mierzalność-Innowacja, WPiA UWM w Olsztynie. Inicjatywę powołane w trakcie realizacji projektu DIALOG 0071/2019, w ramach programu „DIALOG” ustanowionego Komunikatem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 23 stycznia 2019 r. o ustanowieniu programu pod nazwą „Dialog”, umowa nr 0071/DLG/2019/10 zawarta dnia 16.12.2019 r. w Warszawie. Budując kapitał dorobku i doświadczenia Forum pozyskało m.in. projekt pt. Transgraniczna (zorganizowana) eko-przestępczość w Europie i poza jej granicami nr DNK/SP/547845/2022, program Ministra Edukacji i Nauki „Doskonała Nauka”.

odpowiedniki, muszą mierzyć z wyzwaniami związanymi z zmianami w obrębie ich otoczenia społecznego.

Warto podkreślić, że KZO był pierwszą inicjatywą realizowaną przez olsztyńskich kryminologów, dla której Instytucją Pośredniczą było NCBR. Przed skierowaniem do finansowania tego projektu zespół akumulował kapitał zaufania wspierających rozliczając środki na działalność naukowo-badawczą przyznane m.in. przez Narodowy Bank Polski, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej czy Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

Badacze zaangażowani w przygotowanie, realizację i ewaluację projektu KZO zdobyli także wyróżnienia indywidualne m.in. stypendia Fundacji im. Lesława A. Pagi oraz Polsko-Amerykańskiej Komisja Fulbrighta.

Po 2018 r. zespół istotnie rozbudował dorobek projektowy, tworząc rozpoznawalną platformę badawczą. Pozyskano m.in. dofinansowanie w ramach ministerialnego programu „DIALOG” dla projektu pt. „Interdyscyplinarne Forum Doskonałości Naukowej. Konkurencyjność-Mierzalność-Innowacja. Umiejdzynarodowienie dziedzictwa polskiej myśli kryminologicznej i zwiększenie rozpoznawalności jej osiągnięć”⁸⁹. Ten Grantodawca wsparł także inicjatywę „Transgraniczna (zorganizowana) eko-przestępczość w Europie i poza jej granicami” (DNK/SP/547845/2022) w ramach programu „Doskonała Nauka”. Dorobek badawczy olsztyńskich kryminologów doceniła także Polsko-Niemiecka Fundacja na Rzecz Nauki dofinansowując grant pt. „Das vergessene, unerwünschte, unentdeckte Erbe. Der Schutz der deutsch-polnischen Kulturlandschaft im ehemaligen Ostpreußen”. Badacze z UWM uczestniczą w realizacji projektu pt. „Illicit firearms trafficking and gun violence in Europe (Project TARGET)”, dofinansowanego przez Komisję Europejską⁹⁰.

Projekt KZO ułatwił także budowanie regionalnej wyspy doskonałości naukowej opartej na dorobku olsztyńskich badaczy. Doskonałość taka jest możliwa do osiągnięcia tylko w systemie otwartym, we współpracy międzynarodowej (skuteczne dążenie do doskonałości w badaniach i zdecydowanego zwiększenia rozpoznawalności w świecie osiągnięć polskiej nauk), w relacjach interdyscyplinarnych i międzypokoleniowych. Dążenie do doskonałości naukowej oznacza ambicję do przekraczania granic poznania naukowego. Jedynie powszechne spełnianie postulatu doskonałości naukowej może utrzymać naukę polską w centrum dociekań europejskich i sprawić, że, w oparciu o system międzynarodowych mierników, nie będzie się ona stopniowo przenosić na coraz odleglejsze europejskie peryferia. Dążenie do doskonałości naukowej wymaga porównywania się z wiodącymi instytucjami naukowymi. Prowadzenie

⁸⁹ Realizatorzy projektu, podobnie jak w przypadku inicjatywy KZO, musieli zmierzyć się z licznymi niezawinionymi zewnętrznymi powszechnymi czynnikami istotnie wpływającymi na tempo i zakres prac. Poza poruszonym w tym opracowaniu problemem związanym z sytuacją epidemiologiczną siła wyższa zmaterializowała się także w formie sytuacji politycznej. Po agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę zespół stracił kontakt z partnerami/wykonawcami z tego kraju.

⁹⁰ S. Buczyński, *The ring of fire, kryzys ukraiński z perspektywy badań nad europejskim czarnym rynkiem broni*, [w:] E. Pływaczewski, D. Dajnowicz-Piesiecka, E. Jurgielewicz-Delegacz (red.), *Badania kryminologiczne a praktyka. Perspektywa krajowa i międzynarodowa*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2021, s. 160-174. S. Buczyński, *Projekt TARGET. Fenomen przemocy z użyciem broni w Unii Europejskiej – wybrane zagadnienia*, [w:] E. W. Pływaczewski, D. Dajnowicz-Piesiecka, E. Jurgielewicz-Delegacz (red.), *Prawo karne i kryminologia wobec kryzysów XXI w.*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2002, s. 40-57. P. Chlebowicz, S. Buczyński, T. Safjański, J. Moszczyński, *The success story? A in-depth analysis of illicit firearm trafficking and gun violence in Poland*, [w:] N. Duquet (red.), *Pulling the trigger: gun violence in Europe*, Flemish Peace Institute, Bruksela 2022, s. 205-258.

badania we współczesnym świecie ma charakter kolektywny, a wyniki tych badań dzięki publikacjom w uznanych czasopismach trafiają do międzynarodowego środowiska naukowego. Międzywydziałowe i międzyuczelniane wyspy/centra/fora doskonałości naukowej, tworzone także na bazie ważnych projektów badawczych, mogą przeciwdziałać pułapce słabości instytucjonalnej.

Praca badawcza znalazła swoje odzwierciedlenie także w poszerzeniu oferty dydaktycznej. Dokonania przedstawicieli Olsztyńskiej Szkoły Kryminologicznej ułatwiły zainicjowanie w październiku 2020 r. pierwszego roku studiów licencjackich na kierunku Kryminologia na Wydziale Prawa i Administracji UWM w Olsztynie. Trzy lata później uruchomiono studia drugiego stopnia z tej specjalności.

Podkreślić należy, że realizacja działalności naukowej, edukacyjnych i formacyjnych w ramach trzeciej misji uczelni zarówno w kontekście rozwoju wiedzy oraz umiejętności, jak i w kształtowaniu postaw twórczych i innowacyjnych sprzyja wzmocnieniu optymalnego modelu kariery akademickiej, buduje atrakcyjność profesji akademickiej oraz stymuluje indywidualną produktywność.

Niezależnie od przywołanych w treści modelu zdarzeń nadzwyczajnych, realizacja każdego projektu wieloletniego wiąże się z określonymi zagrożeniami. Kosztorys przygotowany na etapie postępowania konkursowego, oparty na ścisłej kalkulacji poszczególnych pozycji w oparciu o ceny rynkowe, zarządzenia wewnętrzne i obowiązujące wnioskodawcę w chwili składania propozycji grantowej umowy sukcesywne nawet bez historycznie wysokiej inflacji⁹¹ może po czterech latach utrudniać pełną realizację projektu.

Autor stoi na stanowisku, że zwiększenie na etapie przygotowywania założeń projektu wnioskowanej kwoty o współczynnik inflacyjny nie powinno być interpretowane, jako nieuzasadnione zawyżenie kosztów. Istotne jest jednak dokonanie takiego zabiegu w oparciu o ogłoszone, istotne dla gospodarki krajowej i unijnej prognozy. Ważna jest w tym przypadku nie sama sprawdzalność takiej predykcja, bo ta zawsze jest wysoce dyskusyjna, a powszechne uznanie źródła. W takim przypadku kalkulacja oparta zostaje na możliwie racjonalnych podstawach. Także sam Grantodawca może wskazać konkretne, uznawane przez niego źródło takich rozważań.

W przypadku nie dokonania takiego zabiegu i zajściu istotnego wzrostu cen rynkowych powiązanych z projektowymi kategoriami kosztów Grantodawca, na uzasadniony wniosek beneficjenta, nie decydując się na proporcjonalne zwiększenie wsparcia, powinien rozważyć zwolnienie go z części wynikających z umowy obowiązków, bez odwoływania się do rozstrzygnięć sądowych, wtedy, gdy wykonanie ich w całości wiązałoby się nadmierną trudnością lub groźbą rażącej straty. Ze względu na szczególną rolę badań naukowych i oddziaływanie ich na otoczenie społeczno-gospodarczo-kulturalne uczelni podobnie powinna zachować także instytucja przyznająca dofinansowanie w sytuacji podpisania umowy w niekorzystnej, znanej wnioskodawcy, sytuacji inflacyjnej. Postawa taka jest szczególnie

⁹¹ Według danych Narodowego Banku Polskiego w lipcu 2022 r. inflacja CPI w Polsce osiągnęła 15,6% w skali roku. Był to wówczas najwyższy poziom od przeszło 25 lat. W miesiącu kończącym projekt KZO inflacja w relacji rok do roku po wyłączeniu cen żywności i energii wyniosła 9,3 proc. wobec 9,1 proc. odnotowanych w czerwcu. To najwyższy odczyt w sięgającej 2000 r. historii tych statystyk. Po wyłączeniu cen najbardziej zmiennych wskaźnik ten wyniósł 11,7 proc. wobec 11,2 proc. miesiąc wcześniej.

wskazana w przypadku podmiotów redystrybuujących środki budżetowe, zarówno krajowe jak i unijne.

Podkreślić należy jednocześnie, że badacze, wykonawcy czy trenerzy powinni wspierać realizację projektu przede wszystkim pracą na jego rzecz w ramach zatwierdzonych zakresów obowiązków. Nawet najprężniej funkcjonujące polskie uczelnie wyższe strukturalnie rozbite są ostatecznie na niewielkie zespoły dysponujące stosunkowo skromnymi budżetami. Tym bardziej kontrowersyjne wydają się wszelkie próby nadmiernego ograniczenia zakresu dysponowania środkami pośrednimi przez zespół projektowy, wykraczające poza niezbędną pulę związaną z wewnątrzuczelnianą obsługą projektu (od $\frac{1}{4}$ do $\frac{1}{2}$ całości kosztów pośrednich).

Taką politykę uczelni ograniczyć mogą jednoznacznie w tej materii regulaminy wydatkowania środków przygotowane przez podmiot przyznający dofinansowanie (wskazywać one mogą procentową wartość środków znajdujących się w wyłącznej dyspozycji kierownika). Pozbawienie kierownika uprawnienia do dysponowania środkami pośrednimi pozostałymi po odliczeniu ryczałtów uczelnianych czy wydziałowych powinno być jednocześnie jednoznaczne z zwolnieniem go z obowiązku formalnej obsługi inicjatywy i przesunięcie tego zadania na wyspecjalizowane, wyodrębnione biura aktora.

Bibliografia

1. Antonowicz D., Kohoutek, J., Pinheiro R., Hladchenko R., The roads of 'excellence' in Central and Eastern Europe, „European Educational Research Journal” 2017, nr 5.
2. Banaszkiwicz A., Buczyński S., Rynki internetowe. Definicja zjawiska i ocena skali zagrożeń [w:] Pływaczewski W., Chlebowicz P. (red.), Nielegalne rynki. Geneza, skala zjawiska oraz możliwości przeciwdziałania, Olsztyn 2012.
3. Buczyński S., Działania na zbiorach typu Big Data z perspektywy ochrony praw ekonsumenta, [w:] Królikowska-Olczak M., Pachuca-Smulska B. (red.), Ochrona konsumenta we współczesnym świecie mediów, Warszawa 2015.
4. Buczyński S., Działania na zbiorach typu big data z perspektywy ochrony bezpieczeństwa publicznego, [w:] Pływaczewski W., Gadecki B. (red.), Taktyczno – techniczne aspekty przeciwdziałania przestępczości, Warszawa 2018, s. 267.
5. Buczyński S., Działania na zbiorach typu big data z perspektywy rozwoju i ochrony rynku usług zdrowotnych, detekcja white coat crime, [w:] Pływaczewski W., Dobies A. (red.), Przeciwdziałanie patologiom na rynku medycznym i farmaceutycznym, Warszawa : C.H. Beck 2019.
6. Buczyński S., Europejski system handlu uprawnieniami do emisji - wybrane zagadnienia, [w:] Pływaczewski W., Buczyński S. (red.), Gospodarka odpadami. Problematyka prawna i ekokryminologiczna, UWM, Olsztyn 2013.
7. Buczyński S., Konsument wobec internetowej reklamy behawioralnej, [w:] Królikowska-Olczak M., Pachuca-Smulska B. (red.), Ochrona konsumenta w prawie polskim i Unii Europejskiej, Warszawa 2013.
8. Buczyński S., Kultura pogranicza, pogranicze kultur. Ochrona zasobu dziedzictwa w świetle rozważań nad ucyfrowieniem nauk, [w:] M. Duda, S. Buczyński (red.), Prawnokarne i kryminologiczne aspekty ochrony dziedzictwa kultury pogranicza, Difin, Warszawa 2021.
9. Buczyński S., Ochrona dziedzictwa kulturowego a działania na dużych szybkozmiennych zbiorach danych – perspektywa kryminologiczna, „Studia Prawnoustrojowe” 2020.
10. Buczyński S., Projekt TARGET. Fenomen przemocy z użyciem broni w Unii Europejskiej – wybrane zagadnienia, [w:] Pływaczewski E. W., Dajnowicz-Piesiecka D., Jurgielewicz-Delegacz E. (red.), Prawo karne i kryminologia wobec kryzysów XXI w., Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2022.
11. Buczyński S., The ring of fire, kryzys ukraiński z perspektywy badań nad europejskim czarnym rynkiem broni, [w:] Pływaczewski E., Dajnowicz-Piesiecka D., Jurgielewicz-Delegacz E. (red.), Badania kryminologiczne a praktyka. Perspektywa krajowa i międzynarodowa, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2021.
12. Buczyński S., The ring of fire, kryzys ukraiński z perspektywy badań nad europejskim czarnym rynkiem broni, [w:] Pływaczewski E., Dajnowicz-Piesiecka D., Jurgielewicz-Delegacz E. (red.), Badania kryminologiczne a praktyka. Perspektywa krajowa i międzynarodowa, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2021.

- 13.** Buczyński S., Wykorzystanie modeli eksploracji danych i odkrywania wiedzy w działalności bankowej, [w:] Chlebowicz P. (red.), Zagrożenia w sektorze bankowym, Olsztyn 2013.
- 14.** Chlebowicz P., Buczyński S., Safjański T., Moszczyński J., The success story? A in-depth analysis of illicit firearm trafficking and gun violence in Poland, [w:] Duquet N. (red.), Pulling the trigger: gun violence in Europe, Flemish Peace Institute, Bruksela 2022, s. 205-258.
- 15.** Chlebowicz P., Buczyński S., Safjański T., Moszczyński J., The success story? A in-depth analysis of illicit firearm trafficking and gun violence in Poland, [w:] Duquet N. (red.), Pulling the trigger: gun violence in Europe, Flemish Peace Institute, Bruksela 2022, s. 205-258.
- 16.** Clark B., The higher education system. Academic Organization in Cross-National Perspective, University of California Press, Berkeley 1983.
- 17.** Eberlein B., Kerwer D., New Governance in the European Union: a theoretical perspective, „Journal of Common Market Studies” 2004, nr 42(1).
- 18.** Etzkowitz H., Leydesdorff L., The dynamics of innovation: from National Systems and „Mode 2” to a Triple Helix of university–industry–government relations, „Research Policy” 2000, nr 29.
- 19.** Etzkowitz H., The entrepreneurial university as a technopole platform. A global phenomenon, [w:] Miao J. T., Benneworth P., Phelps N. A. (red.), Making 21st century knowledge complexes: Technopoles of the world revisited, Routledge, New York 2015.
- 20.** Garland D., Criminology’s Place in the Academic Field, [w:] Bosworth M., Hoyle C. (red.), What Is Criminology?, Oxford 2011.
- 21.** Guba E. G., Lincoln Y. S., Fourth Generation Evaluation, SAGE Publications Ltd., London 1989.
- 22.** Hansen S., Does the COVID-19 outbreak constitute a force majeure event? A pandemic impact on construction contracts, „Journal of the Civil Engineering Forum” 2020, nr 6(1).
- 23.** Jongbloed B., Marketisation in Higher Education, Clark’s Triangle and the Essential Ingredients of Markets, „Higher Education Quarterly” 2003, nr 2.
- 24.** Kandou H., Tehupeiry A., Force majeure Covid-19 in the implementation of the consumer financing agreement, „International Journal of Law” 2021, nr 7(4).
- 25.** Karvounis A., The insider. A Project Manager’s Approach to the European Programmes 2014-2020, CreateSpace Independent Publishing Platform 2015.
- 26.** Kulczycki, E. Korzeń M., Korytkowski P., Toward an excellence-based research funding system: Evidence from Poland, „Journal of Infometrics” 2017, nr 1.
- 27.** Limoges C., Scott P., Schwartzman S., Nowotny H., Gibbons M., (1994). The new production of knowledge: The dynamics of science and research in contemporary societies. The New Production of Knowledge, SAGE Publications Ltd, 1994.
- 28.** Maliszewska-Nienartowicz J., Siła wyższa w prawie wspólnotowym — orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości oraz regulacje prawa wtórego, „Studia Prawnicze” 2008, nr 4.

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

- 29.** Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Programowanie Perspektywy Finansowej 2014–2020 – Umowa Partnerstwa. Warszawa 2013.
- 30.** Pilich M., Siła wyższa jako przesłanka nieodpowiedzialności przewoźnika za przesyłkę, „Państwo i Prawo” 2008, nr 4.
- 31.** Sobczak M., „Klasyczne” teorie siły wyższej w ich współczesnym zastosowaniu, „Przegląd Prawa Prywatnego” 2010, z. 3.
- 32.** Stabryła A., Zarządzanie projektami ekonomicznymi i organizacyjnymi, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 31.
- 33.** Tjoanda, M., Hetharie, Y., Pariela, M.V. and Sopamena, R.F., The Outbreak of Covid-19 as an Overmacht Claim in Credit Agreements, „Fiat Justisia: Jurnal Ilmu Hukum” 2021, nr 15(1), s.75-92.
- 34.** Trocki M., B. Grucza (red.), Zarządzanie projektami europejskimi, PWE, Warszawa 2007.
- 35.** Trocki M., Grucza B., Ogonek K., Zarządzanie projektami, PWE, Warszawa 2003.
- 36.** Warkało, W., Siła wyższa jako zasada nieodpowiedzialności i domniemanie przypadkowości szkody, „Państwo i Prawo” 1949, nr 9–10.
- 37.** Watters P. A., Phair N., Detecting illicit drugs on social media using Automated Social Media Intelligence Analysis, [w:] Xiang Y, Lopez J, Kuo C., Zhou W. (red.), Cyberspace Safety and Security Lecture Notes in Computer Science, Berlin – Heidelberg 2012.

Projekt „Kryminalne zagadki Olsztyna. Podniesienie kompetencji społecznych, poznawczych i komunikacyjnych dzieci szkół podstawowych województwa warmińsko-mazurskiego poprzez edurozrywkę/eduzabawę” (POWR.03.01.00-00-U203/17)